

מאמר מערכת

לסילוקו של צדיק

אוי לו לעולם שאבד מנהיגו ואוי לה לספינה שאבד קברניטה.

ב"ב צא

כמכון שעוסק בסדר זרעים – אמונה, ראינו חובה וגם זכות לתנות את כאבנו עם כאב הכלל על סילוקו של צדיק. אין ספק שרק נפש ישראל יכולה להתרגש ולהתחלחל מסילוקו של גדול דורה זקן ראשי ישובותיה, שכן לדידן כל דור שהולך מתרחקים אנו מהמקור, ממעמד הר סיני, מדור מקבלי התורה המסורה. ואין תמורה! לא כן דרכם של עושה חדשות, לדידהו מנהיג ניתן להחלפה כמחליף חמור בפרה או פרה בחמור, וגם אם יש מסר אפשר להחליפו מהרה באין מסורה. ואכן מעמד רבבות אלפי ישראל שהשתתפו בהלויה של גאון ישראל רבי אליעזר מנחם מן שך זללה"ה, לא רק השתתפות פיזית, אלא בעיקר רוחנית, בתשובה, בבכיה וברוח שבורה - כולם תלמידיו כולם בניו - היה מעמד של כבוד התורה וקדוש ה' נפלא שכמדומה טרם נראה כמוהו מזה עידן. ודומה שאין יפה להגדיר זאת מדברי רבי עקיבא כשבאו המונים להספידו במיתת בנו, וכך מסופר במס' שמחות פ"ח ה"ג (מהדו' היגר. מובא בקיצור במו"ק כא,ב ובילקוט יתרו):

כשהיה שמעון בנו של רבי עקיבא חולה, לא ביטל מבית המדרש שלו וכו'. בא הראשון ואמר לו נטען, אמר להם שאלו. בא השני ואמר לו הכביד, החזירן לתלמוד תורה. בא השלישי ואמר לו גוסס, אמר להם שאלו. בא הרביעי ואמר לו השלים, עמד וחלץ את תפיליו וקרע את בגדיו, ואמר להם אחינו ישראל שמעו, עד כאן היינו חייבין בתלמוד תורה, מכאן ואילך אני ואתם חייבין בכבודו של מת. נתקבצו קהל גדול לכבוד בנו של רבי עקיבא, אמר להם הוציאו לי ספסל מן הקברות, הוציאו לו ספסל מן הקברות, וישב עליו ודרש ואמר, אחינו ישראל שמעו, לא שאני חכם, יש כאן חכמים ממני, ולא שאני עשיר, יש כאן עשירים ממני. אנשי דרום מכירין את רבי עקיבא! אנשי גליל מאין מכירין? האנשים מכירין את רבי עקיבא! הנשים והטף מאין? אלא יודע אני ששכרם מרובה, שלא נצטערותם ובאתם אלא לכבוד תורה ולשם מצוה. מנוחם אני, אילו היו לי שבעה בנים וקברתים כשמת בני, ולא שאדם רוצה לקבור את בניו, אלא יודע אני שבני בן העולם הבא הוא, שזיכה את הרבים, וכל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו.

רבי עקיבא הבחין בקהל רב מאוד שבאו לכבודו של בנו, וכיון שר"ע היה בדרום ואנשי דרום הכירוהו, הבין שבאו לנחמו, אבל אנשי צפון מאין מכירין את ר"ע וכו', והרי ר"ע לא יגמול להם שהרי אינו מכירם, א"כ ודאי לא באו מהצפון ומהדרום אנשים ונשים וטף אלא לחלוק כבוד לתורה. ובזה ידע ר"ע שבנו בן העוה"ב שבאו רבים לכבדו, אע"פ שאמר "שזיכה את הרבים", כוונתו כך, דאמנם זיכה את הרבים אבל אולי לא היה לשם שמים, אבל מכיון שבאו רבים לכבודו, מוכח שעשה לשם שמים, וא"כ מנוחם אני שהוא בן העה"ב.

ואפשר עוד בהקדים מ"ש רז"ל יפתח בדורו כשמואל בדורו. והטעם לכך מפרש הרב לב אהרן (בתחי' ספר יהושע); שכח המנהיג אינו כח עצמי, אלא כח וזכות כלל ישראל כולו, וכח זה ניתן לו למנהיג בזכות כלל ישראל בהיותם מקובצים ומאוחדים, ובוחר הקב"ה איש אחד היותר ראוי מתוכם ומשפיע מאורו ומזיו שכינתו עליו, ובו נמצאים כל השלמויות שנמצאים בכללות העם. וא"כ בסילוקו של מנהיג ודאי מרגיש כל אחד חסרון אישי. והבן. מעלה זו נאמרה אפי' על מנהיג ע"ה, כל שכן על גאון וצדיק אשר כל ימיו רץ לפני הקב"ה בכל כוחו, ומסר נפשו כל ימיו על חיזוק התורה וכבוד שמים. ולא לנו הצעירים היכולת להעריך, אבל "עלינו נהי" על שעם ישראל אבד בעה"ר אדם גדול מאוד ומי יתן לנו תמורתו. אבל זאת ודאי על כולנו להמשיך ולהתלכד ליישר הדורים ולהשליך את המחלוקות הפנמיות מתוכינו ולהרבות כבוד התורה ות"ח לשם שמים, כדי שנזכה וישפיע עלינו הקב"ה מאורו ומזיו שכינתו ונזכה מהרה לביאת משיח צדקינו ולבנין בית המקדש ולתחיית המתים בב"א.

גליון 39 עוסק;

- 1 גנזי ארץ ישראל – אנו ממשיכים בכ"י של מהר"א אלאזראקי זלה"ה. והפעם בענין ערלה בחצילים.
- 2 שו"ת ממו"ר הגרש"מ עמאר שליט"א בענין הוצאת אתרוגים של שביעית לחו"ל במסגרת אוצר ב"ד.
- 3 בענין חובת שריפת חלה ותרוה גם בפחות מכזית. יו"ר המכון הרב שניאור זלמן ריוח שליט"א.
- 4 בענין הפרשת חלה מלחם של נחתום. הרב גד שקורי שליט"א.
- 5 בענין ערלה בשקיות ניילון והעברת שתילים. העורך.
- 6 המשך מאמר של הרב אהרן בוארון שליט"א בענין ההפרשת תרומ"מ על ידי משגיח.

מידע הלכתי

היתר ספיחין בשנה השמינית:

יבולים האסורים באיסור ספיחין שנקטפו בשביעית נשארים באיסורם לעולם [מצוי בקפואים וכבושים]. יכול שיצא משישית לשמינית [אף שנזרע באיסור], ממשיך עליו גזירת ספיחין מגזירת חכמים [אף שקדושתו פוקעת מיד בתום השנה השביעית], והותרה אכילתו רק לאחר שיעשה כיוצא בו - עד שבמקום המקדים ביותר בארץ יספיקו לגדול גידולים חדשים, כיוצא בהן, ואז הותרו באכילה כל הירקות שנקטפו בשמינית. מחנוכה של השנה השמינית ואילך הותרו כל סוגי הירקות באכילה, מלבד הירקות המאוחסנים [כגון הדלעת וכיו"ב] שזמנם יותר מאוחר עד שיעשה כיוצא בו.

הירקות שכבר אין בהם איסור ספיחין:

בצל ירוק, חסה, חציל [יד כסלון], כוסברה, כרוב סיני [ני כסלון], לפת, מלפפון, סלק אדום, סלק עלים [טו כסלון], פטרוזיליה [עלים], צנון, צנונית, קולורבי, קישוא, שומר, שמיר, שעועית [תרמיל], תרד.

הירקות שיתורו בערב חנוכה:

אבטיח, אפונה [תרמיל], בטטה, ברוקולי, גמבה, חזרת, טרגון, כרוב אדום / לבן, כרובית, כרפס [סלרי, שורש], כרתי, מילון, עגבניה, עירית, פטרוזיליה [שורש], פלפל, פלפל חריף, צ'יטה, תות שדה, תירס, תפוח אדמה.

הירקות הבאים יותרו רק בתאריך המצוין:

בטנים [כ אלול], בצל [א טבת], גזר [א שבט], גרעיני אבטיח [תמוז], גרעיני חמניות [כ אב], דלורית [א תמוז], דלעת [טו תמוז], חומס [א סיון], חילבה [סיון – רוב ייבוא], פול [תרמיל – א אדר], פופקורן [תמוז], פפריקה [א אלול], שום [יד אדר].

שאר הירקות והקטניות שלא הוזכרו כאן, מותרים באכילה ללא קדושת שביעית וללא איסור ספיחין, או משום שהם תוצרת חו"ל, או משום שהם שיחים רב שנתיים, ולא נוהג בהם איסור ספיחים, [נקדושת שביעית אין בהם כיון שנלקטו בשמינית].

בייקרא דאורייתא

שניאור ז. רווח

מדור גנזי ארץ ישראל

ספר "שלום ירושלים" על עניני ארץ ישראל ומצוותיה מאת הגאון רבי אברהם אלאזראקי זלה"ה

הביאורים וציונים נכתבו ע"י יו"ר המכון הרב שניאור ז. רווח שליט"א

דין ערלה בחצילים

ערלה לעניין בידינג'אן¹ בארץ ישראל שספק ערלה לחומרא² יהיה צריך לאוסרם.

וראיתי להרב המני"ח בספר הלקט³ בחלק א' סימן פ"ג שהביא משם הרב מוהרימ"ט בורה דעה⁴ סימן ל"ד, לענין ורד שהיא פלוגתא דרבוותא, ואפילו שבארץ ישראל ספק ערלה אסור, לא ראה מי שנוהר בזה אפילו שרגילים לשותלם בכל שנה. והביא ממוהרשד"ם⁵ סימן קצ"א שמצא בספר האגור משם הראב"ד שיש לברך הנותן ריח טוב בפירות⁶.

ולענין בידינג'אנה כתב וזה לשונו: כתב אבי אדוני וזה לשונו, הכפתור ופרח⁷ אוסר אותם. והרדב"ז⁸ אסרם בתחילה משום ערלה. ומצא אחר כך בשאלה אחרת של הרדב"ז⁹ שבזמן שעלה לא"י נתחדש לו טעם היתר, משום שאין דרך אילן להוציא פרי בשנה ראשונה שנזרע מן גרעין, ואם כן מוכרח שאינו אילן אלא ירק. ומיהו בא"י צריך לבדוק אם מוציא עליו מעיקרו, וטעם חלוש הוא להתיר איסור תורה לפי הספק הראשון. ושוב כתב טעם אחר להתיר, דאיתא התם דגזרו על הגפנים שאינם גבוהים טפח שיהיו כירק, משום שהם טפלים, והתיר הרב שם בשביל טעם זה, וכן בשביל שחלול בפנים¹⁰ יענין שם.

¹ הוא הנקרא חציל בימינו.

² שו"ע סי' רצד, סעי' ט.

³ שו"ת הלכות קטנות לרבינו המהר"י חאגיז, בתשובה שם בהערה מבנו המני"ח.

⁴ חלק ב.

⁵ חיו"ד.

⁶ והדמיון מדברי הראב"ד לענין ברכה, לדין ערלה, הם תימה, שהרי הראב"ד גופיה בתשובות ופסקים סי' ס"ו והוב"ד ברשב"א ח"ז סי' שנו, שכתב להדיא שבוררים אין חוששין להם משום ערלה, ואף שהסתפק שם שם, שמא העלים הם שומר לפרי, מ"מ הכריע שכיון ולא ראה אדם שחושש להם משום ערלה, הכי נקטינן ובחול"ל מותר. ובספרי "חלקת השדה" ח"א סי' א' עמ' יח, כתבתי שאחר שהוברר לן להדיא כיום שאין העלים שומר לפרי, וכמו שמעיד רבינו הריטב"א עמ"ס סוכה דף לה ע"א, א"כ אין ספק, וגם בא"י יסבור הראב"ד שמוותר. ואדרבה מכך שהראב"ד פסק בסכינא חריפא להתיר, גם הרשב"א שדעתו שיש ערלה בוררים חזר בו וכתב שלראב"ד שהוא רב מובהק שומעין וכל המחמיר עליו הראיה. וכבר המהרי"ט שם הקשה על הראב"ד ממ"ש לענין ברכה, עמ"ש לענין ערלה, וחידש שם שמה שמברך ע"ז הנותן ריח טוב בפירות, לאו משום שזה אילן אלא משום שזה נאכל. וסיים המהרי"ט: שאין נוהג דין ערלה בוורדין אף בארץ ישראל, וכך נוהגין, והקבלה והמעשה הם עמודי ההוראה. וע"ע באריכות בספרי שם, מ"ש על דברי המהרי"ט על דברי הראב"ד, ועל ההשוואה בין ברכה לערלה.

⁷ פרק נו.

⁸ ח"א סו"ס תצט

⁹ ח"ג סו"ס תקלא.

¹⁰ יש לבאר, שחלול כוונתו שבגרותו של העץ, הליכה שלו חלולה, ע"י במה שכתבתי בשו"ת חלקת השדה ח"א סי'

י עמ' סא.

ולעניות דעתי טעמים אלו אינם מעלין משום שהבדינג'אן הם גבוהים אמה וחצי ולא טפח לבד. וכן משום טעם חלול כמה עצים יש שהם חלולים מבפנים.¹¹

אבל האמת שלא ראיתי ולא שמעתי פה ירושלים עיר הקדש מי שהיה חושש להחמיר, ובודאי שנהגו להקל ואין להחמיר כלל, שדין ירק הוא זה, מפני טעם הראשון שזורעין גרעין ומוציא הפרי בתוך שנתו, ולא מצינו זה בכל מן אילן שבעולם שזורעין גרעין ומוציא פרי בתוך שנתו.¹²

ואחר זמן ראיתי להרב חיד"א בספר שיורי ברכה ביורה דעה סימן רצ"ד שהביא מה שהביא גם בברכי יוסף ודברי הרדב"ז השניות וספר מוהריק"ש ודברי רב האי גאון יעין שם.¹³

¹¹ עי' בספר "רב פעלים" לרבינו הבא"ח (ח"ב סי' ל') שסמך גם על טעם זה כדי להתיר את הפאפיה. אלא שבספרי חלקת השדה שם כתבתי שאין לסמוך על טעם זה כטעם להתיר לבדו, שהרי מצינו ברמב"ם (כלאים פ"ה הי"ט) שהקנים מין אילן הם, והרי הם חלולים, ועי"ש מה שהארכתי בזה. ובעיקר יש לתמוה על הרב המני"ח שאם טעמו של הרדב"ז קלוש, מדוע טעמו אינו קלוש, ואם משום שלא נזכר בחז"ל, הרי אף טעמו לא נזכר בחז"ל, ואם משום שזו המציאות שאין לך עץ שגזעו חלול, הרי גם אין לך עץ שנותן תוך שנתו מזריעה בגרעין. ואפשר שלזה כיון רבינו כשדחה דברי הלק"ט בענין טעם החלול.

¹² וטעם זה הובא להלכה בשו"ת קול אליהו (ח"ב קונטרס מחנ"י סי' נד) בשם הר"ש גרמזאן. ומצינו שעל טעם זה הסתמך להלכה הרב בן איש חי בספרו שו"ת רב פעלים (ח"ב סי' ל'). ובספר "יין הטוב" (יו"ד סי' יד). ובשו"ת יחו"ד (ח"ד סי' נב). ובספרי חלקת השדה שם (עמ' סג) הבאתי מקור אחד לכל הטעמים שהוזכרו באחרונים, הגם שאינם הטעמים הידועים שהובאו בש"ס, עי"ש.

¹³ עי' ברכ"י סי' רצד אות ד, שהעיד שהצילים מותרים בשם מרן הרב יוסף קארו ז"ל, ושרבינו האר"י היה אוכלם, ושמר זקינו מהר"א אזולאי שאל לתמידי האר"י והעידו בפניו שהמרח"ו היה אוכלם. ובשיו"ב אות ב' הביא את דברי הרדב"ז בח"ג הנז' שחזר בו וס"ל מאותו טעם שנותן תוך שנתו שזה ירק. והמהריק"ש הביא את הרדב"ז קודם החזרה, עי"ש.

מ"ר הגאון רבי שלמה משה עמאר שליט"א
חבר ביה"ד הגדול וחבר מועצת הרה"ר לישראל

בענין חוצאת אתרוגים הקדושים בקדו"ש לחו"ל

[חלק א]

תנן במסכת שביעית (פ"ו מ"ה): "אין מוציאין שמן שריפה ופירות שביעית מהארץ לחו"ל, א"ר שמעון שמעתי בפירוש שמוציאין לסוריא ואין מוציאין לחו"ל".

וכתב ר"ע מברטנורה: שמן שריפה, שמן של תרומה טמאה וכו', ומעלה עשו לשורפה בארץ כדאשכחן בקדשים פסולים שהן נשרפים במקומן. וכן פירות שביעית צריכין ביעור בארץ דכתיב: (ויקרא כה) "בארצך תהיה כל תבואתה", ואין הלכה כר"ש, עכ"ל.

וע"ש במלאכת שלמה שהוסיף בפסוק שהביא רע"ב ז"ל תיבת "לאכול", וכתב ע"ז, אמר המלקט מילת לאכול היא עיקר ראית הבעור. עוד כתב וז"ל, ודע כי זה הוא סתמא אליבא דר"ש בן אלעזר דאמר בברייתא שאם יצאו מביאן לארץ ומבערין. עכ"ל. וכוונתו לברייתא דקידושין (נב ע"ב) דנחלקו בזה רבי ור"ש בן אלעזר וכדלהלן. וגם התפארת ישראל שם (אות ל"ג) כתב דאין מוציאין פירות שביעית שצריך ביעור בארץ ישראל. עכ"ל.

והלום ראיתי להגר"א ז"ל בפי' הארוך שבסוף המשניות שכתב וז"ל: אין מוציאין, דלכתחילה כ"ע מודים דאין מוציאין, אף דרשב"א ס"ל דמביאין בארץ ומבערין, הני מילי בדיעבד אבל לכתחילה מודה. עכ"ל. ועיין בפי' הר"ש להלן.

והנה מה שביאר בזה רע"ב ז"ל הנ"ל הוא מפירוש הר"ש ז"ל שם. ושם גם כתב (מ"ש במלאכת שלמה הנז') וסתמא כרשב"א דתניא פירות שביעית שיצאו מחו"ל לארץ מתבערין במקום שהן דברי רבי, רשב"א אומר מביאן בארץ ומבערין שנאמר (ויקרא כה) בארצך תהיה כל תבואתה לאכול, [וכתבו שם בהגה' בגליון, אולי צ"ל וסתמא לאו כרשב"א. ואולם מהמלאכת שלמה נראה דהעיקר כמ"ש בר"ש שלפנינו. וכ"נ גם מהגהת מהר"י לנדא שם אות ז'. ודוק]. ותמה הר"ש ז"ל שם למאן דפסק בפסחים (נ"ב ע"ב) דאין הלכה [כך הגיה הר"י לנדא] כרשב"א היכי שביק מתניתין. ושמא לכתחילה אפי' רבי מודה לרשב"א דאין מוציאין אפילו קודם הבעור, ורב ספרא דאפיק גרבא דחמרא בשביעית מארץ ישראל לחו"ל, שוגג היה. וברוב ספרים גרס, רב ספרא נפק מא"י לחו"ל הוה בהדיה גרבא דחמרא דשביעית, משמע דלאו אדעתיה. עכ"ל הר"ש ז"ל.

ומה שהקשה ארב ספרא היא קושית התוספות בפסחים (נב ע"ב) ד"ה רב ספרא. וריב"א תירץ דמתני' איירי לאכילה, ורב ספרא אפיק לסחורה, דיש סחורה שמותרת, אי נמי בשוגג הוציאו. ע"כ.

והנה מדברי ר"ש ז"ל וכל המפרשים הנ"ל אנו רואים דמקשרים משנתנו דאין מוציאין פירות שביעית לחו"ל עם ההיא ברייתא שבה נחלקו רבי ורשב"א אם חייב להחזירן ולבערן בא"י או יבערם במקומם, שמזה נראה דפשיטא להו לכל הני רבוותא דגזירה זו שאסרו חז"ל להוציא פירות של שביעית לחו"ל הוא כדי שיתבערו בא"י. וכתבו דאפשר דגם רבי לא אמר שמתבערין במקומן אלא בדיעבד שכבר יצאו, אבל לכתחילה מודה לרשב"א דאין מוציאין, כדי שלא יבא לבערן בחו"ל.

וכן הוא גם בפירוש מהר"י בן מלכי צדק ז"ל שם שכתב, וכן אין מוציאין פירות שביעית לחו"ל, תניא פירות הארץ שיצאו לחו"ל מתבערין במקומן דברי רבי, רשב"א אומר מביאן בארץ ומבערן דכתיב בארץ תהיה כל תבואתה לאכול. עכ"ל. ונראה שלמדו כן מהמשנה גופה שנקטה פירות שביעית עם שמן שריפה, דשם הטעם משום מעלת קדשים שישרפו במקומן, וכן גם מזה שהתנא כתב דין זה בפרק שלש ארצות דמיירי בביעור.

ובאמת שכן נראה מסוגית הגמ' דפסחים (נב ע"ב) הנז', דתנן בריש פרק מקום שנהגו כיוצא בו המוליך פירות שביעית ממקום שכלו (לחיה מן השדה) למקום שלא כלו וכו' חייב לבער, ר' יהודה אומר צא והבא לך אף אתה. ובגמ' שם (נב ע"א) שאלו ולית ליה לר' יהודה הא דתנן נותנין עליו חומרי המקום וכו'. ודנו בזה לבאר מחלוקתן, ובעמ' ב' שם הביאו את המשנה דשלש ארצות לביעור יהודה ועבר הירדן והגליל וכו', ואח"ז הזכירו הברייתא דפירות שיצאו מא"י לחו"ל דנחלקו רבי ורשב"א היכן מתבערים, וסמיק ליה ההיא דרב ספרא נפק מא"י לחו"ל הוה בהדיה גרבא דחמרא דשביעית. כיע"ש. ומאחר וכל הסוגיא מדברת בדין ביעור וגם הברייתא דנה בפירות א"י שיצאו בחו"ל רק לענייני ביעור, וסמיק ליה הביאו מעשה דרב ספרא שהוציא גרבא דחמרא דשביעית, ודן עם רב הונא בריה דרב איקא ורב כהנא דלוו בהדיה, אם רבם ר' אבהו פסק הדין כרבי או כר"ש בן אלעזר, שמע מינה שכל הנ"מ הוא לענין הביעור בלבד.

והתוס' שם שהקשו בשם ריב"א איך הוציא היין לחו"ל, היינו משום דס"ל שגם לרבי אסור להוציא לכתחילה, וכמ"ש ר"ש ז"ל הנ"ל, וע"כ קשה איך הוציא לכתחילה, דאפילו דעתו להשיבם לא"י ולבערם, מ"מ לכתחילה אסור להוציא.

ואולם מהרמב"ם ז"ל לא נראה שזה תלוי בביעור, וזאת משום שכתב הלכה זו בפ"ה ה"ג, ופרק זה דן בשימושים המותרים והאסורים בפירות שביעית, ואחר שפירט ופירש עניני אכילה ושתיה ומה שמייוחד לאדם והמיוחד לבהמה, ומיני הצובעין ומיני כבוסים, ביאר בהלכה י"א וי"ב מה הן הדברים שמותר לעשות ממאכל אדם ומה

אסור, ואחר כל זאת כתב בה"ג, פירות שביעית אין מוציאין אותם מן הארץ לחו"ל ואפילו לסוריא, ואין מאכילין אותם לגוי וכו'.

ונראה לכאורה מסידור הדברים שגם דין זה הוא מדיני קדושת שביעית, דאנו מצווים שלא להפסיד פירות שביעית ולא לשנות מיעודו של האוכל, ה"נ מקדושת שביעית שלא להוציאו לחו"ל. אך אין הכרח גמור לזה, דלעולם י"ל דהטעם שאסור להוציא הוא משום הביעור, שצריך לבערם בא"י. וכתבם כאן משום דאין זה מדיני הביעור ממש, דדין הביעור הוא לבער הפירות מן הבית בשעה שכלה לחיה מן בשדה, אך אין נ"מ היכן יבערו את הפרי, דמה לי בא"י ומה לי בחו"ל, ובלבד שתתקיים מצות הביעור כדינה. והדרשה דבארצך שהביאו בתו"כ נראה דאינה דרשה גמורה רק תקנת חכמים היא ואסמכוה אקרא. וכדלהלן בעה"ו.

וחכמים עשו תקנה זו לבערם בארץ מפני קדושת הפירות וחשיבותם, וכמ"ש הר"ש ז"ל וכן ר"ע מברטנורה ז"ל, דמעלה עשו לשורפה בארץ, כדאשכחן בקדשים פסולים שנשרפין במקומן, וכן פירות שביעית צריכין ביעור בארץ. כלומר דכמו שעשו מעלה לקדשים מפני חשיבותם ה"נ עשו מעלה לפירות שביעית מפני קדושתם וחשיבותם. וע"כ כתב הרמב"ם ז"ל דין זה בפ"ה שבו מדובר בדינים היוצאים מכלל קדושת שביעית.

שו"ר בדרך אמונה שם (אות צ"ו) שכתב בשם החזו"א ע"ה (סימן י"ג סק"ג) דהפסוק דתורת כהנים אינו אלא אסמכתא בעלמא, והאיסור הזה הוא רק מדרבנן. ובציון ההלכה שם (אות קע"ה) כתב שכ"כ הראב"ד והר"ש ז"ל בתו"כ (פרשת בהר פ"ט א'). וזה מחזק מ"ש שם שזו גזירת חכמים. וממילא אפשר לבאר כהנ"ל, דהאיסור הוא כדי שיבערם במקומם משום חשיבותם, וכמו בקדשים שאמרו שאם נפסלו ישרפו במקומם.

וכ"נ מהברייתא דפסחים הנ"ל דנחלקו רבי ורשב"א בעבר והוציאן אם חייב להחזירם לארץ ולבערם או שיכול לבערם במקום שהם נמצאים, ואם היה הדין הזה מדאורייתא קשה לומר דישרפם במקומם. מיהו אפ"ל דהאיסור הוא מן התורה שלא להוציאם, ולא משום ביעור, אלא איסור בפני עצמו. ומשעבר והוציאם כבר עבר אדאורייתא, ונחלקו הני תנאי אם חייב להשיבם מדרבנן כדי לבערם בארץ או שחכמים לא חייבוהו ויכול לבערם במקומם.

ואשו"ר בשו"ת משנת יוסף ח"ב (סימן כ"ד) שכתב דבבית רידב"ז (ס"ט ע"ב) כתב דדרשה גמורה היא ומהתורה אסור להוציא פירות שביעית לחו"ל, ואפ"ה פליגי רבי ורשב"א בפסחים (נב ע"ב) בעבר והוציאן אם חייב להחזירן או לא. וע"ש עוד מזה. והמשנת יוסף כתב דיותר נראה מדברי הראב"ד ז"ל ור"ש ז"ל דאיסור זה הוא דרבנן, וכן נקט החזו"א, ושגם הרידב"ז ז"ל הסיק דנראה בראב"ד ז"ל דהפסוק הוא אסמכתא. והעיר דבראב"ד שלפנינו ליתא. וכתב עוד דהגאון מבראד בעל מחזה

אברהם בקונטרס משמרת להבית (כ"ב ע"ב) כתב דהיא דרשה גמורה, ומ"ש הראב"ד ז"ל שלא יתחלפו בפירות חו"ל, קאי על אם עבר והוציאם דבתוספתא דאסורים באכילה מדרבנן משום שמא יתחלפו.

מיהו נלע"ד מפשטות הדברים שהוא איסור דרבנן. וכן היא מסקנת מרן החזו"א. וכן הסיק גם במשנת יוסף הנז'. וכן נראה מהטעמים שכתבו הראשונים בזה. וכאמור כן נ"ל גם בדעת הרמב"ם וכן"ל.

עוד ראיתי שכתבו גם בשם הרא"ש והר"ש סיריליו ז"ל שגם הם תלו טעם הוצאת פירות שביעית לחו"ל, משום דבעינן שביעורם יהיה בארץ, וככלל הני רבנותא שכתבתי לעיל. ועיין ברדב"ז על הר"מ (פ"ז ה"ב) שכתב מתני' דאסור להוציא פ"ש לחו"ל עם הברייתא דפסחים הנ"ל. ע"ש.

והנה לפי טעם זה שאותו נקטו רוב הראשונים ומפרשי המשנה, ושכן נראה מהקשר שקשרו את זה עם התוספתא הנ"ל, נלע"ד דאפשר להוציא האתרוגים השיכים לאוצר ב"ד בשופי, וזאת עפ"י דברי הרמב"ן ז"ל בתורה (בהר כז, ה) הידועים, ששם העלה דמצות הביעור אינה חיוב לאבד הפירות אלא להוציאן מן הבית ולהפקירן, שהזכיר שם דרשת חז"ל על הפסוק "ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול". אם חיה אוכלת בהמה שמזונותיה עליך לא כ"ש, אלא מקיש בהמה לחיה, כל זמן שחיה אוכלת מן השדה האכל לבהמה מן הבית, כלה לחיה מן השדה כלה לבהמתך מן הבית, לשון רש"י מתו"כ. ורש"י לא פירש מהו הכילוי הזה. וכתב הרמב"ן ז"ל בהאי לישנא: ואין הענין שיהיו הפירות אחר זמן הביעור אסורין בהנאה ובאכילה ויהא מחוייב לאבדן, ולא מנו חכמים במשנה פירות שביעית לא מן הנשרפים ולא מן הנקברים, ואינו אלא שצריך לבערם מרשותו ולהפקירם לעניים ולכל אדם, כענין ביערתי הקודש מן הבית, וכן שנינו: העניים אוכלים אחר הביעור ולא העשירים דברי רבי יהודה, רבי יוסי אומר אחד עניים ואחד עשירים אוכלים אחר הביעור. ופי' עניים כל שלקטו הפירות וכו'. ע"ש בלשונו הטהור. וידוע דפשט המנהג בזה כשיטת הרמב"ן ז"ל ודעימיה, שביעור הוא ההפקר, שבהגיע זמן ביעור הפירות מוציאין אותו המין שהגיע זמנו מחוץ לבית ומפקירין אותו וחוזר וזוכה בו, והולך ואוכל ממנו עד שכלה. וכבר כתבתי בשו"ת כרם שלמה ח"א בדיני שביעית (סימן ו'), דאע"ג דאנו נמשכים תמיד אחר דעת הרמב"ם ז"ל, ובפרט במצוות התלויות בארץ, והוא ז"ל פסק בהלכות שמיטה ויובל (פ"ז ה"ג) דביעור הוא כילוי הפירות ע"י שריפה או זריקה לים וכיו"ב, בזה אנו נוהגים כהרמב"ן ז"ל, וכמ"ש הרב כפות תמרים שהעיד בגודלו שנהגו בירושלים בזה דלא כהרמב"ם ז"ל, אלא מקיימים מצות ביעור ע"י שמפקירים הפירות וחוזר וזוכה בהם כשיטת הרמב"ן והראשונים ז"ל.

וגם מרן ז"ל בכסף משנה שם הביא אותה משנה שהזכיר הרמב"ן ז"ל דנחלקו ר' יהודה ור"י אם רק עניים אוכלים אחר הביעור או גם עשירים וכן"ל, בפ"ט דשביעית מ"ח, וכתב וכן היא שנויה בתו"כ ובירושלמי (שלו' יוסי אחד עניים ואחד עשירים

אוכלים אחר הביעור) וכן היא גירסת רבינו שמשון ז"ל, וכן גרס הרמב"ן ז"ל בפירושו על התורה, וכן היא גירסת התוספות בפסחים (נ"ב ע"ב), וידוע דהלכה כר' יוסי. וגם בתוספתא (פ"ח ה"ד) אמרו: מי שיש בידו פירות וכו' ומניחן על פתח ביתו, ויאמר אחינו בית ישראל וכו', ומכניסם לביתו ואוכל והולך עד שיכלו. עוד כתב מרן ז"ל שם שגם הסמ"ג (מ"ע קמ"ח) כתב תוספתא זו, וכתב שדרך הפקר מותרים לאכול, ובירושלמי (פט ה"ד): רבי יצחק הוה לי עובדא וכו'. ע"ש. ואחר כל זה כתב, שהרמב"ם ז"ל גורס במשנה הנז' רבי יוסי אומר אחד עניים ואחד עשירים אין אוכלין אחר הביעור, וכ"כ בפירוש המשנה שם (מ"ב) ופסק כר' יוסי. עוד כתב שם שמהר"י קורקוס ז"ל כתב על גירסת התוס' ור"ש וסמ"ג שזו תקנה גדולה ליושבי הארץ בזה"ז וכו', ומ"מ כדאי הם הגאונים הנז' וראיותיהם לסמוך עליהם, כ"ש בשעת הדחק כי רב הוא. עכ"ל. וכאמור, כך פשטה הוראה וכן נוהגים למעשה, וכעדותו של הגאון כפות תמרים. ובכרם ציון (פ"ז סי"ג) כתב בשם גדול אחד שאין להחמיר בזה לבערם מן העולם כדי לחוש לשיטת הרמב"ם ז"ל, דאתי לידי קולא שישרוף פירות שביעית בלא צורך. ובתשובה ההיא הארכתני עוד בזה יעו"ש.

ועו"כ שם (אות ד') ללמוד מדברי הרמב"ן ז"ל שם דפירות שבידי אוצר ב"ד אינן חייבין בביעור כלל. שכתב שם עוד וז"ל: ושנו בתו"כ בתוספתא בראשונה היו שלוחי ב"ד מחזרין על פתחי עיירות כל שמביא פירות היו נוטלין אותן ממנו ונותנים לו מזון ג' סעודות והשאר מכניסים לאוצר שבעיר, הגיע זמן תאנים שלוחי ב"ד שוכרין פועלים ואורים אותם ועושין דבילה וכו', הגיע זמן זיתים וכו' הגיע זמן ענבים וכו', ודורכים אותם וכוונסים אותם בחביות ומכניסים אותם באוצר שבעיר. ומחלקים להם בערבי שבתות כל אחד ואחד לפי ביתו, הגיע שעת הביעור וכו'. מי שיש לו פירות שביעית והגיע שעת הביעור מחלק מהם לשכניו ולקרוביו, ומוציא ומניח על פתח ביתו ואומר אחינו בנ"י כל מי שצריך ליטול יבא ויטול, ויחזור ומכניס לתוך ביתו ואוכל עד שיכלו. כל זה שנוי בתוספתא. ולמדנו מפורש שאין ביעור אלא לבער הפירות מן הבית ולהפקירן ועשו להן תקנות מדבריהן, בראשונה היו עושין אוצר בכל עיר ועיר וכו', ואלו הפירות המכונסים לאוצר ב"ד אינם צריכים ביעור אחר, שכבר מבוערין הן מן הבית ואחד עניים ואחד עשירים מותרים לאחר הביעור לקבל מיד ב"ד ולאוכלן עכ"ל.

והרי מפורש בלשונו הטהור דפירות של אוצר ב"ד נחשבים למבוערים, מעצם העובדא שהם מופקעים מהבית ומסורים לידי ב"ד, ואינו חייב עוד לבערם בהגיע זמן הביעור, דלשיטתו הביעור הוא ההפקר והפקעה, ואלו כבר מבווערים ועומדים. ובתשובה ההיא כתבתי שכן כתבו בגדולי ציון שבכרם ציון (פ"ז אות י"ג). ואחר דק"ל למעשה בזה כשיטת הרמב"ן ז"ל א"כ בעצם הביעור בודאי דגם ענין זה הוא בכלל וא"צ לבער פרות שמקבלים מידי אוצר ב"ד.

עו"כ שם (אות ה') שידידי הגרצ"ב שליט"א העיר לי לדחות את מה שכתבתי, ד"ל דהרמב"ן ז"ל אמר כן רק כשהפירות היו ברשות אוצר ב"ד בזמן הביעור, אבל

כשהב"ד חילקו את הפירות של האוצר לכל אחד ואחד עוד טרם הגיע זמן הביעור, ובזמן הביעור הפרי נמצא בבתים, אפשר דחייב הוא לבערם ע"י שיפקירם.

ומתחילה כתבתי שם דיש קצת סייעתא לדבריו מתוך דברי הרמב"ן ז"ל, שכתב שם "ואלו הפירות המכונסים לאוצר ב"ד א"צ ביעור", משמע דרך בהיותם מכונסים באוצר בזמן הביעור הוא דא"צ ביעור אחר. ועוד שכתב אח"כ, ואחד עניים ואחד עשירים מותרים לאחר הביעור לקבל מיד ב"ד ולאוכלם, ושמע מינה שאם קיבלם קודם הביעור חייבים לבערם בעת הביעור, ובלי זה הם אסורים באכילה. ושוב העלתי שם דהעיקר בדעת הרמב"ן ז"ל דאפילו אם חילקו את הפירות לפני הביעור, ובשעת הביעור היו בבתיהם של המקבלים אינם חייבים בביעור, דהואיל ומתחילה היו הפקר וב"ד לקח פועלים לקצור ולארוז ולחלקם כדי שיגיעו לידי אוכליהם ותתקיים מצות התורה והיתה שבת הארץ לכם לאוכלה, ולא היה ע"ז בעה"ב כלל, אז לא חלה עליהם חובת ביעור כלל, דמעולם לא היו בעלים לפירות אלו, ומה שעתה הם שייכים לפלוני ולאלמוני הוא רק ע"פ חלוקת ביה"ד, ואין שייך בזה ביעור.

ות"ל מצאתי חיזוק לזה מדברי הרמב"ן ז"ל שם, שכתב, וכל זו התקנה והטורח של ב"ד מפני חשד שלא יבואו לעכבם או לעשות מהם סחורה, וכשאין אוצר בעיר ולא ב"ד, והפירות ביד המלקט אותם מן ההפקר הוא צריך לבערם מן הבית בשעת הביעור, ומפקירם על פתח ביתו ואוכלים והולכים לעולם וכו'. עכ"ל. והוא כמבואר דלא צריך לבער אלא כשאין שם אוצר ביד והפירות ביד המלקט מן ההפקר, ואז אם הגיע זמן הביעור צריך לבערם מביתו ולהפקירם, ואם לא ליקטם מן ההפקר, אלא הב"ד שכרו פועלים וליקטום וחילקום, אינו חייב לבער. וע"ש שביארתי את זה. וזכורני שהרב נר"ו כששמע את זה, הסכים עמי.

וכן כתבתי שם שגם מרן החזו"א ע"ה (סימן י"א ס"ז) ד"ה אם הגיע, הבין כן בדברי הרמב"ן ז"ל דבאוצר ב"ד לא חל חיוב ביעור כלל. ושכן נראה בכרם ציון (פ"ז סט"ו) הערה י"ג, ובמשנת יוסף על שביעית (פ"ט מ"ח) ד"ה גם המנהג וכו' שכתב: וכהיום לא מזדמן לכל אחד לקיים מצות ביעור, לפי שכמעט כל הפירות הם ברשות אוצר ב"ד, ומה שבאוצר ב"ד הרי הוא כמבוער, כהרמב"ן ז"ל הנ"ל. עכ"ל.

והנה עתה שיצא לאור הספר הנפלא דרך אמונה ח"ד, ראיתי שגם הוא כתב כן בפירושו. ולפי זה מותר להוציא אתרוגים מאוצר ב"ד לחו"ל, דאחר שביירנו שרוב הפוסקים כתבו שהטעם דאסור להוציא פירות שביעית לחו"ל הוא משום שצריך לבערם במקומם, והואיל ואתרוגים אלו שייכים לאוצר ב"ד, לא חלה עליהם חובת ביעור כאן, ממילא אין איסור להוציאם לחו"ל.

עוד יש מקום לצרף את דעתו של הגאון שבת הארץ ז"ל (פ"ה הי"ג) שנראה מדבריו שאין איסור להוציא פירות שביעית מא"י לחו"ל יותר מפירות של כל השנים, שגם בהם יש איסור להוציאם לחו"ל. ולמד כן מפאת השולחן (סימן כ"ד בית ישראל ס"ק

נ"ו) ע"פ ר"ש בפ"ו מ"ה. וע"ש. וכתב הרב שבה"א דעל פי התנאים שמותר להוציא פירות הארץ לחו"ל, לדעה זו, מותר גם להוציא פירות שביעית ג"כ עד זמן הביעור, שמזמן הביעור ואילך שנתחייבו בשריפה לדעה זו, מתחיל איסור הוצאה לחו"ל, ומאז דינו כשמן שריפה ושאר קדשים שגם כשנפסלו מתבערין בקדושה. וע"ש.

אלא שצריכים להבין סברא זו, דאם זה ככל הפירות של כל השנים א"כ למה צריכים למשנה מיוחדת ע"ז במסכת שביעית שאין מוציאין פירות שביעית לחו"ל אחר שגם פירות של ששית ורביעית אסור להוציא, ויש עוד מה לשאת ולתת בזה.

ואבא אל העין וראיתי למו"ר הגאון משנת יעקב שליט"א על שביעית (פ"ה הי"ג) שהביא דברי שבה"א הנז', והרבה לתמוה ע"ז, דא"כ למה תנן דין מיוחד בפ"ש כיון שכל השנים אסורים, ועוד דבשאר שנים אין אסור אלא יינות שמנים וסלתות כמ"ש בב"ב (צ' ע"ב) ורמב"ם (פי"ד מהל' מכירה ה"ח) ובמתניתין דהכא אסרו כל הפירות. וע"כ דפירות שביעית שאני. עו"כ הגאון שליט"א דליתא בפאה"ש שם, רק הקשה שם על התוס' דפסחים (נ"ב ע"ב) דהקשו על רב ספרא אפיק גרבא דחמרא דשביעית ותירצו דר"ס אפיק לסחורה, ומה שאסרו הוא לאכילה. ופאה"ש הקשה הא יין גם דשאר שנים אסור להוציא, וכתב שהעיקר כהתירוק השני שם, דר"ס הוציא בשוגג, ושכ"כ הר"ש, אך לא נזכר כלל שמדמה זה להוצאת פירות של כל השנים שהוא תמוה כנ"ל. וע"ש דלפי מ"ש בשם ר"ש מבואר להיפך. וע"ש עוד מזה.

שו"ר בתורת השביעית (הלכה ע"ז עמ' שס"ה) שהקשה מ"ש שביעית הא גם בשאר שנים אסור להוציא פירות א"י לחו"ל. וכתב דיש מתרצים דמיירי בשעת ביעור, דבכה"ג מותר להוציא בשאר שנים, דאין זה חיי נפש. וכתב דלפי מה שהוכיח לעיל דגם שלא בשעת ביעור אסור, מדהקשו על רב ספרא שהוציא גרבא דחמרא, והרי רב ספרא בודאי היה שלא בשעת ביעור דאם הגיע זמן הביעור כבר היה מקיים מצותם, ולא היה מוציאם. וגם מדבריו אלו אנו רואים דפשיטא ליה שזה עיקר הטעם שאסור להוציא לחו"ל משום הביעור.

וכ"נ גם ממ"ש שם בשם השם חדש על היראים, דהקשה על הספרא שבתו"כ הנז' שהיא לא כרבי ולא כרשב"א, דנחלקו אם לבערם במקומם או להשיבם לא"י, אבל קודם הביעור מותר לאוכלן לכו"ע, ובספרא אסרו בסתם. ותירץ דהספרא מדברת על זמן הביעור ואתיא כרשב"א שמחזירן למקומן, וע"כ אסור לאוכלן בחו"ל. וע"ש עוד. ושוב חזינן דפשיטא להו לרוב המפרשים והפוסקים דהמשנה ותוספתא קשורים עם הברייתא הנז' בפסחים כהנ"ל. שזה מלמד שכל הטעם הוא משום ביעור בלבד.

עו"כ שם בשם החיי אדם דמקשה למ"ד ביעור הוא להפקיר, למה אין מוציאין, הרי יכול להפקירם בזמן הביעור, ותירץ דבדבר מועט אין איסור הוצאת פירות מא"י, ובשער משפטי הארץ שלו, הוכיח כן מדבר ספרא. ע"ש. נמצא דגם להחיי אדם מפשט פשיטא ליה דהטעם הוא רק משום ביעור בלבד.

ובתורת שביעית שם כתב עוד, דנראה דהא דאין מוציאין פירות שביעית היינו אפי' פירות שאין בהם חיי נפש כגון כמון ופלפלן, דבשאר שנים מותר להוציאן כמ"ש בב"ב (צ' ע"ב) וברמב"ם (הל' מכירה פ"ד ה"ח), בשביעית אסור. ונראה מזה דפשיטא ליה שיש חילוק בין האיסור בהוצאת פירות שביעית, לבין פירות דשאר שנים, וכמ"ש מו"ר הגאון משנת יעקב וכו"ל.

עו"כ שם לחלק בין שביעית לשאר שנים לגבי כרמים הניטעים מלכתחילה בשביל להוציא תוצרתם לחו"ל, ואם לא ישלחו לחו"ל יצטרכו לעקור הכרמים ולסגור היקבים, וכי"ב, שא"צ בארץ לבדה לכל זה, ומלכתחילה נטעום לשם זה, ובשאר שנים מותר להוציא הפירות לחו"ל בכה"ג, אבל בשביעית אסור משום קדושת שביעית. עו"כ שאפשר שר"ס סבירא ליה כריב"ב בב"ב (צ' ע"ב) שמתיר להוציא יין. עכ"ד. (וגם מו"ר כתב כן מדיליה במשנ"י שם).

והנה הרב תורת השביעית ז"ל לא התיר משום זה שנטעום במיוחד לצורך היצוא לחו"ל, אלא בפירות א"י של שאר שנים ולא בשביעית, ולהלן נכתוב בעה"ו דיש מתירין גם בשביעית בכגון זה. והנה המשנת יוסף (סימן כ"ה) כתב דהריב"ז ז"ל חתר בכוחא דהתירא בשביל קיום ישוב א"י. וע"ש שהאריך בדבריו בזה. ואשוב לזה להלן בעה"ו.

ואחר כן כתב, אמנם עיקר ההיתר של הריב"ז ז"ל הוא דסמך על שיטת הר"ש והרא"ש ורע"ב ז"ל, דאיסור הוצאת פירות שביעית לחו"ל, הוא משום דבעינן שיבערם בא"י. וכתב להתיר להוציאן אחר הביעור שיפקירם בא"י כנהוג, ואחר שישב לזכות בהם מותר להוציאן. ואז מצוה על כל ישראל לקנות מהם יין לקידוש ואתרוג למצוה. עו"כ שם דאתרוגים בזה"ז אין להם ביעור דלא כלה מן השדה (ועיין להלן) וימכור בהבלעה עם יין או אתרוגים של ששית. ע"כ.

והמשנת יוסף תמה עליו דהא הביעור בהפקר הוא רק בזמן הביעור, וכלשון התוספתא (פ"ח ה"ד) מי שיש לו פירות שביעית והגיע זמן הביעור מחלק מהם לשכניו ולקרוביו וכו', ומוציא ומניח על פתחו ואומר אחינו בנ"י מי שצריך יבא ויטול וחוזר ומכניס לתוך ביתו ואוכל והולך עד שיכלו. ע"כ. וכ"כ הרמב"ן ז"ל (פרשת בהר) וכשאין אוצר בעיר ולא ב"ד וכו', צריך לבערם מן הבית בזמן הביעור ומפקירם על פתח ביתו ואוכלין והולכין לעולם. עכ"ל. וכתב המשנ"י דהסברא פשוטה דבשעת ביעור דוקא כאשר כלה לחיה מן השדה אז הקפידה תורה שהכל יהיה הפקר ורק שרשאי לזכות בהם שוב בשעת הביעור, ולפי זה אם הפקירם קודם זמן הביעור וחזר וזכה בהן חייב שוב להפקירן בהגיע זמן הביעור, כי אז דוקא צריך להיות הפקר. וכ"כ בספר השמיטה (פ"ט ס"ב) על אלה שאינם יודעים זמן הביעור כיצד יעשו, אם יפקירו ויזכו, שמא זכו קודם זמן הביעור ונתחייבו שוב בביעור בזמן, לכן בהתקרב זמן הביעור יפקיר ולא יזכה בהם עד שיצא הספק, ובתוך הזמן הזה יאכלם בתורת

הפקר, וכשיצא הספק לגמרי יזכה בהם וכו'. וע"ש עוד מזה. ונשאר בצ"ע על שו"ת שערי דעה ח"ב (סימן ח') שכתב להפקיר ולזכות והוי לכם.

ולפי זה אתרוג שזמן ביעורו בשבט (ספר השמיטה בשם הגר"ש סלנט ז"ל), מותר להוציאו לחו"ל רק משבט ואילך. וע"ש שכ"כ גם החזון איש ע"ה בסדר שביעית (אות ה'), שאם הפקירן קודם שהגיע זמן ביעורן חייב לחזור ולבער. ע"ש. וע"ש שהכריח שגם הרידב"ז ז"ל מודה לזה, ומה שהתיר להוציא האתרוגים, אזיל לשיטתיה דס"ל דאין ביעור לאתרוגים כלל, כיון שמתקיימים על האילנות ב' ושלש שנים ולא נלקטים. אך לפי דעת הגר"ש סלנט ז"ל הנ"ל, וכן דעת החזו"א ע"ה בכמה מקומות (סי' ט' אות י"ז, וסימן י' או ו' ועוד), דאתרוג חייב בביעור, אי אפשר להתיר ע"י שיפקירם, כי לא הגיע זמן ביעורם עדיין. עו"כ שם שגם בקונטרס משמרת להבית (דף כ"א ע"ב) כתב שההיתר של הרידב"ז ז"ל אינו ברור כ"כ. ובספר הלכות שביעית ח"ב (עמ' ע"ח) כתב שהרידב"ז ז"ל התיר לפי מה שראה בזמנו, אבל כהיום שהאתרוגים נלקטים כולם לאחר החג אין להקל. והעושים מרקחת מאתרוג צריך להזהר בביעור. עכ"ד.

וכל המו"מ הזה שייך בפירות שביעית מפרדס של אדם פרטי, שיש בהם קדושת שביעית וחייבים בביעור, בזה מקשה הרב הנז' נר"ו ככל הנ"ל. ויש עוד להתמיה דאין יכול לסחור בהם. ואע"ג דכתב הרידב"ז ז"ל דיבליע הדמים בשל ששית, אך מי התיר לו ללקט כל האתרוגים ולשגרם לחו"ל כדרך כל השנים, האם יש סחורה גדולה מזו.

ועכ"פ לפי מ"ש לעיל דבאוצר ב"ד אין דין ביעור, מתיישב הענין על נכון באין אומר ואין דברים, דמעתה אין זו סחורה, דהב"ד מחלקים ומשלחים ואין בזה רווח ואין בעיית ביעור והכל על מקומו יבא בשלום.

[ההמשך יבוא בגליון הבא בס"ד]

הרב שניאור זלמן רווח שליט"א
י"ר המכון ורב במ"א גזר

חובת שריפת תרומה וחלה טמאים

ה כסלו תשס"ב

לכבוד
הרה"ג אבנר קבץ שליט"א
מעיה"ק ירושלים תובב"א
השלום והברכה!

ראיתי מה שכב' ציין על דברי שנתפרסמו בגליון "תנובות שדה" מס' 21 שהתערתי שם על חובת שריפת החלה אף בזה"ז, והזהרתי שם מפני אותן נשים שכוונתן לטובה כאשר הן מרצות על הפרשת חלה ומעודדות את הנשים ע"ז גם בזמנינו, [ואגב, יעי' מר במ"ש בספרי "תבואת השדה" על הלכות חלה פ"ח סעי' א, שאף בימינו ראוי לנשים להמשיך במנהג הפרשת חלה בערבי שבתות, כדי לתקן הפגם שפגמו בחלתו של עולם, ודלא כמי שכתב שבזמנינו שהחלות של הנחתום הן מיוחדות לשבת, אי"צ הנשים להקפיד לאפות בערב שבת, דאינו, כיון ששני טעמים נאמרו בדבר. יעוי"ש]. אך מה שמפרסמות שאין חובה כיום לשרוף את החלה, ודי במה שעוטפים ומהשליכים את החלה לאשפה. כתבתי שם שהן מטעות ומכשילות את הנשים, ואסור לשמוע להן. והבאתי שם שמרן הראש"ל שליט"א הורה לי לפרסם הדבר ברבים.

והנה כב' ציין במכתב אלי, שבספר שמירת שבת כהלכתה ח"ב כתב, שבפחות מכזית אין חובת שריפה, א"כ אפשר להורות לנשים להפריש פחות מכזית ותשקוט הארץ.

ועל כך אשיב לכב', שלהלכה ודאי אין הדברים נכונים, כמו שאוכיח בהמשך, אלא שראשית אומר, שצער רב נגרם לי מזה שיש המתאמצים כל כך, להכנס לדברים דחוקים ודחויים כל כך ולשנות את ההלכה, ובפרט את המנהג שנהגו אבותינו הקדושות בכל הדורות, ודי לנו בזה שאנו מצטערים בהפרשת תרומות ומעשרות מפירות וירקות שכיון שהקשיים הטכניים לשרוף קיימים באמת, עקב כך שהפירות והירקות המופרשים הם כמות גדולה, ומינים רבים אינם ברי שריפה, ובעיקר שאין הדבר אפשרי בהפרשות במקומות הסיטונאיים, ועוד שרוב ההפרשות במקומות המושגחים אינם בבירור טבל ודאי. אך בהפרשת חלה שהכמות מועטה מאד, והחלה לעולם טבל ודאי, והיא ודאי טמאה, ולשורפה על להבת הגז הוא מעשה פשוט כ"כ, וא"כ מדוע לחפש ולשנות מנהגים. והי"ת יצילנו משגיאות.

ולגוף הענין, בראש אחזור על המקורות שחלה מצוותה בשריפה:

שנינו במסכת תמורה (דל"ג ע"ב): "תרומה טמאה והערלה וכלאי הכרם, את שדרכן לשרוף ואת שדרכן להקבר יקבר". ובסוף המשנה שם מציינת "כל הנקברין לא ישרפו וכל הנשרפין לא יקברו". ומבאר שם רש"י בד"ה כל הנשרפין, שאין לקוברם שמא יבוא אדם וימצאם ויאכל מהם. עכ"ד. לכאורה נראה כאן מרש"י שכל החשש משום תקלה. אולם הגאון רעק"א בגליון שם מקשה על רש"י, שמדוע הוא מביא טעם זה, והרי כיון שמצוותו בשריפה, פשיטא שלא יקבר כדי לא לבטל מצוותו. ע"כ. וראה לקמן מה שיש ליישב בזה.

והנה תרומה טמאה כולל תרומה מן הפירות וכן תרומה מן העיסה, ועל שלשה דינים יש לעמוד כאן: האחד, אם מה שכתבה המשנה לגבי משקין שדרכן בקבורה שיקברו, האם זה קאי גם אתרומה. ועוד אם דין זה שחייב בשריפה האם הוא מן התורה או מדרבנן [וזה נפ"מ גם על דברי רש"י ורעק"א הנז', וגם על הדיון הקודם גבי משקין. ויבואר לקמן]. ועוד אם מה אמרנו שדינו בשריפה, אם זה דווקא בשריפה, או אף הדומה לה.

והנה רש"י שם בתמורה בד"ה את שדרכן, כתב, אערלה וכלאי הכרם קאי, אוכלין ישרפו ומשקין יקברו. עכ"ד. ומבאר השטמ"ק שם על הגליון שכוונת רש"י שלענין תרומה טמאה לא קאי, והטעם הוא כיון ששמן טמא ראוי להדלקה ויין ראוי לזילוף [והוסיף שם אך יש ליישב בשאר משקין ודוחק].

ובתוס' עמ"ס שבת (דכ"ה ע"א בד"ה כך) מקשה מהגמ' פסחים כ' ע"ב שאפשר לעשות מתרומה טמאה זילוף, על המשנה במס' תמורה שכתבה שמשקין יקברו, וכותב תוס' כדברי רש"י בתמורה, שלא קאי אלא אערלה וכלאי הכרם. ובתוס' עמ"ס פסחים שם בד"ה ראוי כתב: אע"ג דתרומה טמאה בשריפה, מ"מ כיון שלמסקנא הראוי לשריפה שריפה והראוי לקבורה קבורה, לכן גם הראוי לזילוף זילוף. והרש"ש על התוס' שם כתב, שלדעתו פ' הזילוף בגמ' הוא כמו שנוהגין עתה ללבן לבינה באור ומזלפין עליה יין דהוי כמו שריפה. עכ"ל. ולכאורה מזה נשמע שאף לענין משקים חייב רק בשריפה, כגון שמן להדלקה או יין לזילוף על לבינה, אך בלא"ה לא, ומש"כ הראוי לקבורה הוא דווקא לענין ערלה וכלאי הכרם.

ומה שהכריח את הרש"ש לפרש שזילוף היינו בכגון מזלף על לבינה, הוא משום קושיא אחרת שהקשה על תוס', והוא בפי' הרש"ש על מס' תמורה שם (בד"ה את שדרכן) שכתב, שההסבר לחלק בין ערלה וכלאי הכרם לבין תרומה, הוא שבהם

מצוות השריפה מן התורה, ואזי אפילו במשקין צריך לעשות היסק גדול ולשורפן. וטעמא משום דשריפה דידהו לא כתבה תורה בלשון חיוב, אלא פן תוקדש.

ועפ"י דבריו אלו בא הרש"ש ליישב את קושית רעק"א הנז' על רש"י, מדוע כתב טעם השריפה משום שחיישינן שיבוא אדם ויאכלם, והרי מצוותו בשריפה, וחייב לשרוף כדי לקיים את המצווה. ומיישב הרש"ש שס"ל לרש"י שאין חיוב מהתורה לשרוף, אלא זה משום תקנת חז"ל דחיישינן לתקלה, וממילא לא קשה קושיית רעק"א. ומוסיף הרש"ש ומקשה, שכ"ז ניחא אם נבאר שהיינו משום תקנת חכמים, ולכן יש להקל ולהתיר זילוף, אולם לדעת התוס' במס' פסחים שס"ל שחובת שריפת התרומה הוא מן התורה, קשיא אמאי הותר בזילוף. וע"כ כותב שאפשר ליישב ע"פ מה שמבאר בפירושו עמ"ס פסחים, שזילוף שהכא פירושו זילוף על לבינה בוערת, דהוי כשריפה.

ומה שכתב הרש"ש שדעת התוס' שם שחיוב השריפה הוא מן התורה, היינו לפי הא"נ בתוס' שם, דהנה התוס' הקשה שם על דעת רש"י ז"ל שכתב בד"ה מצווה לשרוף את התרומה שנטמאת, שהטעם משום דדמיא לקדש, ועוד משום תקלה. עכ"ד. ומדייק התוס' שלפי הטעם שהיינו משום תקלה, א"כ יהיה אפשר לבער בכל דרך שיש, ואף לא בשריפה, וכ"כ רש"י להדיא בפרק אלו עוברין. וע"כ מקשה תוס' מהגמ' בתמורה ששנינו שהתרומה מן הנשרפין, וקי"ל שהנשרפין לא יקברו. ולכן כותב תוס' שא"א לבער אלא בשריפה משום דדמיא לקדש ומדרבנן. א"נ מדאורייתא מדאיכרי קדש. ע"כ דברי התוס'.

ולכאורה יש להעיר שהרי רש"י ז"ל גם הביא ב' טעמים, משום שזה קדש, וגם משום שזה תקלה. ויותר יש להעיר שרש"י ז"ל לא כתב בלשון א"נ, כלומר שזה שני תירוצים, אלא בלשון ועוד, כלומר שס"ל לרש"י גם טעם קדש וגם משום תקלה, וא"כ מדוע תוס' תפס ברש"י העיקר משום תקלה? וצריך לומר שכיון שרש"י ז"ל גילה דעתו בשני מקומות במפורש שזה רק משום תקלה, לכן כתב התוס' כך בדעתו. והוא מרש"י הנ"ל עמ"ס תמורה שכתב רק טעם של חשש משום תקלה. וכן בפסחים (מ"ו ע"א בד"ה כיצד) כתב לענין הפרשת חלה טמאה ביר"ט, שלשורפה או להאכילה לכלבים ביר"ט א"א, שאין שורפין קדשים ביר"ט. עכ"ד. ומהא דכתב רש"י שאפשר ליתנה לפני הכלבים ולא חייב לשורפה, הוכיח תוס' שס"ל לרש"י שהעיקר משום החשש לתקלה, והסיק בדעתו שאפשר לבערה בכל דרך.

ועוד מצינו מחלוקת כעין זו בין רש"י לתוס' במס' ביצה (כ"ז ע"ב), על דברי המשנה שם ששאלו את רבי טרפון על חלה שנטמאת ביר"ט ואמרו להם שלא יזיזה ממקומה. ומבאר שם רש"י שלשורפה ביר"ט אי אפשר, כיון שאין שורפין קדשים ביר"ט, ולתתה

לכלבו אי אפשר כיון שגם זה ביעור ואין מבערים ביו"ט אף בכה"ג. והתוס' שם בד"ה ועל, הקשה על רש"י בשלמא לשרוף ביו"ט אסור כיון שזה טורח מלאכה, אך ליתנה לכלבו איזה טורח יש בזה? ולכן כותב התוס' שה"נ שאסור ליתן לפני כלבו כיון שהחלה מצוותה רק בשריפה ואסור לשרוף ביו"ט. עכ"ד.

א"כ מצינו בזה אם חובתה רק בשריפה או אף בשאר סוגי ביעור שנחלקו בזה רש"י ורבותינו בעלי התוס'. אולם ראיתי לרבינו הרש"י עמ"ס פסחים הנז' (דכ"א ע"ב בד"ה ריב"ב) שר"ל בדעת רש"י שדוקא לכלבו שרי ליתן, שכן סוף סוף קתני בגמ' שבת הנז' שמצווה לשרוף את התרומה, אלא שרש"י ס"ל שנתניה לכלב כמוה כשריפה. והטעם, שהחום הטבעי הנמצא בבב"ח שמעכל את המזון, הוי כמו שריפה. ע"ש.

ובאמת שלי הקטן נראה שקשה מאד לומר שס"ל לרש"י ששריפה לאו דוקא, שהרי בכל המקומות שהבאנו לעיל, וכן מוזכר בעוד מקומות בש"ס בבלי וירושלמי (עי' פ"ד ה"ה, ה"ו – מניחה עד הפסח ושורפה. ובעוד מקומות). והעיקר תימא מהא דרש"י הזכיר הילפותא דקדש, ורק הוסיף עליה טעם דתקלה וכאמור. ולכן נלענ"ד שגם רש"י ז"ל ס"ל ששריפה דוקא. אלא שס"ל לרש"י שכשם שחייבנו לשרוף רק את הראוי לשריפה, אך משקין כגון הראוי לזילוף, התרנו לזלף [ואפשר שבשאר משקין שאינן שמן הראוי להדלקה ויין הראוי לזילוף, הם בגדר ראויים לקבורה כיון שא"א לשורפם ובכה"ג ילכו לקבורה]. ממילא גם חלה ביו"ט שא"א לשורפה ניתן עליה דין אחר. אולם גם להשאירו בעין א"א משום דין ביעור חמץ, ומה שנתר הוא להעבירו מן העולם כגון ליתנו לפני כלבו שיאכל ויבער מן העולם, ועל כך אומר רש"י שגם שאר ביעורים אסור ביו"ט, כלומר שגם לרש"י חייב בשריפה, מלבד היכא שא"א. והדברים מדויקים בדברי רש"י ז"ל במס' פסחים שם (מ"ו ע"א ד"ה כיצד) שכתב בזה"ל: "...הרי אין יכול לאפותה מאחר שאינה ראויה לאכילה, ולשהותה לשורפה לערב א"א, שלא תחמיץ. ולשורפה או להאכילה לכלבים א"א שאין שורפין קדשים ביו"ט". הרי שלערב לא הזכיר אלא ענין שריפה [ואמנם לכלב שלו א"א לתת בערב כיון שחמץ אסור בהנאה], וענין הכלבים לא הזכיר אלא ביו"ט גופיה. וכן במס' ביצה שהזכיר לתת לכלבו לא כתב אלא ביו"ט. וכאמור אפשר שכ"ז משום ששריפה אסורה ביו"ט והוי כא"א לשורפה, שהקלו בביעור אחר. ובזה מבואר מדוע רש"י במסכת תמורה הנז' ששם מקור דין שריפת תרומה, כתב וסתם שחובתה בשריפה, ושם מדבר על שריפה ממש וכמבואר שם. ולא הזכיר שאפשר גם לכלבו. [אלא שצ"ל שרש"י ס"ל שהוא משום תקנת חכמים, שכיון שזה קודש וחיישינן לתקלה של זרים, לכן חייבו לשרוף היכא דאפשר, וכמבואר ברש"י ש הנז' על דברי רעק"א].

עכ"פ חזינן עד כאן שמצוות החלה היא בשריפה, וזה משניות ערוכות, ומפורש בגמ' בשבת שמצוותה וחובתה בשריפה. וגם לדעת רש"י ז"ל אפשר לבאר או כדברי הרש"ש שרק לכלבו התירו שהיו כעין שריפה, או כנז' לעיל, שרק היכא דא"א הקילו.

ואף אם תימצי לומר שס"ל לרש"י שלכתחילה כל מיני ביעור אפשר ואין חייב דווקא בשריפה, ודלא כמ"ש לעיל, מ"מ בראשונים מצינו רוב דיעות שס"ל כדעת רבותינו התוס' שחובת תרומה טמאה רק בשריפה, והכי ס"ל להרשב"א עמ"ס שבת שם בד"ה כשם. וכן ס"ל להריטב"א במס' שבת שם. וכן דעת המאירי בשבת שם, והוסיף שכן דעת רוב המפרשים. ועי' עוד ברמב"ן עמ"ס שבת (כד ע"ב בד"ה מנה"מ) שכתב ששריפת תרומה עשאוה חכמים מצוה כשריפת קודשים. [ונראה שם שכן מדייק גם מדעת רש"י ז"ל מהא שהביא רש"י את שני הטעמים]. ועי' עוד בתשובת רש"י [הוב"ד בתשובת הגאונים החדשות סי' ו'], שהעתיק את כל הסוגיא של חלה ביו"ט, וציין שם רק ענין השריפה שאין שורפין קדשים ביו"ט. ועו"ע בתשובות הגאונים שם בתשובת רב האי גאון [סי' קיד], שסידר את סדר הפרשת חלה, וכתב "בתר דשדיא ליה בתנורא". ע"כ. הרי שהזכיר את אופן השריפה רק בתנור. [אלא שמצאתי להר"ן עמ"ס ביצה שם, שהביא כלשונו של רש"י ז"ל, והזכיר שא"א ליתן לכלב כיון שאין מבערים קדשים ביו"ט. אולם זה תימה כיון שהר"ן על מס' פסחים (דף יד בדפי הר"ף בד"ה מתני') כתב שאין ליתנה לכלבים כיון שאין נותנים תרומה לבהמה כל זמן שראויה לאדם. וצ"ע].

הרי לך שדעת רוב ככל הראשונים ס"ל שהחיוב והמצווה של תרומה טמאה היא רק בשריפה, ואפשר שכן גם דעת רש"י ז"ל. ודין החלה היא כדין התרומה וכלשון רבינו הרמב"ם ז"ל (תשובות פאה"ד סי' ע"ב): "החלה והתרומה דינן שוה בכל התורה, דהא תרומה קראה הכתוב". עכ"ל. והדברים ידועים.

והנה בפירוש משנה ראשונה על משנה מס' חלה (פ"ד מ"ח) כתב על דברי המשנה שאמרה שמכזיב וכו' מפרישים שני חלות אחת לאור ואחת לכהן. ומקשה המשנ"ר ויש לדקדק א"כ יפרישו אחת ותהיה תלויה לא אוכלין ולא שורפין, וי"ל כיון דטמאה היא מצוה לשורפה, כדאמר וכו', אבל טמאה, ודאי מצוה לשורפה. ומוסיף המשנ"ר, אלא שהרמב"ם בהל' תרומות לא כתב בשום מקום הך דמצווה לשרוף תרומה טמאה. עכ"ד.

ואני תמה, והרי רבינו הרמב"ם הזכיר בכמה מקומות הך דינה שתרומה טמאה דינה בשריפה. ואציין כמה מקומות, ראה בהל' תרומות פ"ב ה"ז. פ"ג ה"א [ובזה"ז שהיא עומדת לשריפה מפני הטומאה]. פ"ג הט"ז [אבל אם היתה טמאה וכו' אלא שורפה]. וכ"כ הרמב"ם בהל' בכורים (פ"ה ה"ט), בזמן הזה שאין שם עיסה טהורה מפני

טומאת המת, מפרישין חלה אחת בכל ארץ ישראל, אחד ממ"ח ושורפין אותה מפני שהיא טמאה ויש לה שם עיקר מן התורה.

והעולה על כולנה מצינו שלהדיא כתב הרמב"ם ששריפת החלה היא מצוה. והוא בהל' יו"ט (פ"ג ה"ח): "אם לשה ביו"ט מפריש ממנה חלה ונותנה לכהן, ואם היתה עיסה טמאה או שנטמאת החלה, לא יבשל את החלה שאין מבשלין ביו"ט אלא לאכול, וזו לשריפה עומדת. וכן אין שורפין אותה ביו"ט, שאין שורפין קדשים שנטמאו ביו"ט, ששריפת קדשים שנטמאו מצות עשה שנאמר באש ישרף" וכו'. עכ"ל. הרי בהדיא שדעת רבינו הרמב"ם ששריפת התרומה היא חובה ואף מצות עשה מן התורה. ודברי המשנ"ר צע"ג. [ועי' בתשובת נוב"י מהדו"ת אר"ח סי' צו, בתשובה לשואל איך מותר לשרוף תרומה בלילה, והרי אין שורפין קדשים בלילה. ובסו"ד שמכריע שאין איסור שריפת תרומה בלילה, כותב להדיא שדעת רבינו הרמב"ם שתרומה דינה קודש לענין שריפה כדין קדשים. עי' שם].

וכן פסק רבינו הטור (יו"ד סי' של"א) שתרומה טהורה תקבר, ותרומה טמאה תשרף מיד, וממליץ שם הטור לטמא את הפירות קודם מירוח כדי שתהיה תרומה טמאה, ותשרף. והב"ד להלכה רבינו הרמ"א ביו"ד סי' שלא (סעי' יט). [ועי' ש בהגר"א ס"ק נ, שכתב בשם ספר התרומה להקל בזה"ז לטמא את הפירות גם אחר מירוח, כדי שההפרשה תיעשה מפירות טמאים, ויהיה מותר לשרפה, וכ"ז מחשש שיבואו לידי תקלה. ובפרישה על הטור ביאר שבקבורה יש חשש שיתגלה, משא"כ בשריפה שהתרומה הולכת מן העולם].

ובאמת שמצאתי תשובה מאד מבוררת לרבינו המב"ט, אודות דין התרומה בהפרשה בזה"ז, והיא לו נדפס'ה בשו"ת אבקת רוכל למרן הב"י (סי' ט), ובתשובות המב"ט (ח"ב סי' קצח), וזת"ד: "בכל השנים היה קשה בעיני כשהייתי מפריש תרומת מעשר מן היין, להשליכו אחר החביות, כי יש זלזול בקדושת התרומה אע"פ שהיא טמאה, ובמתני' דסוף תמורה תנן, את שדרכו להקבר יקבר, דהיינו משקין שאינן ראויין לשריפה, וזאת השפיכה שאנחנו שופכין אינה קבורה, והקבורה אפורה אסור, והיא גניזה לבכור וכו', וכמו כן התרומה הטמאה לא נפסדה כל קדושתה בהיותה טמאה. ומכאן יוצא הרב המב"ט לסוגיא דזילוף, ומסקנתו שבזה"ז יכול הישראל ליקחנה מן הכהן בזול, ולכבוד שבת ויו"ט אחר שכיבד את הבית, יזלף על ביתו לריח טוב, שמותר לישראל ליהנות אחר שקנה מן הכהן. עכת"ד.

והנה א"כ לנידו"ד למדנו מרבינו המב"ט; א, דס"ל שדין הראוי להקבר, יקבר, הולך גם על משקין דתרומה (עי' בזה לעיל). ב. שזילוף של יין פירושו כפשוטו, ולא כמו שכתב הרש"ש שזה זילוף על לבינה בוערת. ג. שהראוי לשריפה חייב בשריפה. ד.

שהראוי לקבורה יש לקבורו כפי ההלכה ובלא זלזול. ה. ששפיכת נזל ע"ג קרקע, אף שהוא נספג באדמה אינו קבורה. ו. שאסור לזלזל בקדושת התרומה, ואף אם היא טמאה, שבקדושתה היא עומדת.

וכן מצינו להדיא בכמה מקומות למרן הב"י ורבינו הב"ח שכתבו שחלה צריכה שריפה, יעי' או"ח סי' תנ"ז בב"י בד"ה אבל במקום. ויעוי' באו"ח סי' תקו בד"ה וכשפירש. ובב"ח בד"ה וכשפירש כתב בפשיטות כדעת התוס' שאין לתת לכלבו. וכן הוא ביר"ד סי' שכב. ובסו"ס שכט, לענין עיסה הנלווה רק במי פירות. וכ"כ להלכה מרן בשו"ע (יר"ד סי' של"א סעי' יט) שתרומה טמאה עומדת לשריפה מפני הטומאה. וכן פסק לענין חלה (יר"ד שכ"ב סעי' ד) שבזה"ז מפרישין חלה אחד ממ"ח ושורפין אותה מפני שהיא טמאה. וכ"פ הרמ"א שם בסו"ס ה', שהמנהג היום בכל הארצות להפריש רק חלה אחת ולשורפה, ובסו"ד שם כתב את אופן השריפה שיהיה היסק בפני עצמו, והמנהג להשליכה לתנור קודם שאופין את הפת. וכן כתב מרן בשו"ע או"ח בסי' תנ"ז ס"ב. וכן הוא בשו"ע או"ח סי' תק"ו ס"ד שהמפריש חלה ביר"ט והיא טמאה לא יאפה אותה ולא ישרפה שאין שורפין קדשים ביר"ט, אלא מניחה עד הערב ושורפה. ובמשנה ברורה (ס"ק ל) כתב: "ואע"ג דשריפת חלה טמאה מצוה, ממ"מ אינו דוחה יר"ט שהוא עשה ול"ת. ובשעה"צ אות מ"ח ציין שיש מחלוקת ראשונים אם זו מצוה דאורייתא או דרבנן.

והנה מה שציננת לי שבספר שש"כ כתב שבפחות מכזית אין חובת שריפה, הנה הדברים הם פלא, שהרי לכו"ע חלת חו"ל שמפריש שתי חלות, מפריש את העיקרית והיא לאור ושיעורה כל שהוא, ולהדיא שנינו ברמב"ם ובשו"ע ששיעורה כ"ש ויש לשורפה. וכ"כ להלכה רבינו הרמ"א בסי' שכ"ב סעי' ה, "וכן המנהג פשוט שאין מפרישין רק חלה אחת בלא שיעור ושורפין אותה".

ובאמת כשעיינתי במקורם של דברי השש"כ (ח"ב סי' מב הערה נג) ראיתי שמקור הדברים הם מהרב מנחת יצחק (ח"ד סי' יג), ושם כתב שודאי עיקר מצוותה בשריפה, וכתב שם שאף שיש הנוהגים בא"י לעוטפם ולהניח באשפה, מ"מ חלה שאני. עי"ש. ומ"מ חיפש כיצד לנהוג למי שמפריש חלה במקום שאין תנור איך ינהג, ועל כך כדי למצוא היתר לשעת הדחק, הביא את דברי הרב מהר"י אסאד (תשו' יר"ד סי' שנב) שנסתפק אם חובת שריפה היא גם בפחות מכזית, וכתב שם שאף אם יש צד שאינם חייבים בשריפה, מ"מ ביעור חייבים משום תקלה. אלא שהביא המהר"י אסאד שם בשם מורו, שמלשונות הרמב"ם מוכח שא"צ כזית, ובכל אופן חייב בשריפה. עכ"ד. ואין הספר מצוי לפני לעיין במקורות הדברים. אך מ"מ הרי לך שלמעשה אין המתיר בפחות מכזית שא"צ לשרוף.

ועוד יש להוכיח שאף בפחות מכזית יש חובת שריפה, שהנה ידועה מחלוקת של רבינו המהריט"א והרב חיד"א אם יש מצות עשה גם בחצי שיעור, דמהריט"א אלגאזי בהלכות חלה (סוס"ק ב בד"ה והנה לפי האמור) ובספר קהלת יעקב כתב שחצי שיעור יש רק באיסור לאו, אך באיסור עשה ליכא דין חצי שיעור, וציין שם שדעת מרן הרחיד"א (שו"ת חיים שאל ח"א סי ג, ובספרו מחזיק ברכה או"ח סי' תעה ס"ק ד), שיש קצת מצוה מן התורה בחצי שיעור גם במצות עשה. וכתב המהריט"א שם שיש הוכחה לדעת מרן הרחיד"א מסוגיא דבכורות לענין עיסת שביעית שחייבת בחלה, והקשתה שם הגמ' ואי מיטמיא אזלה לשריפה, והשתא אם נאמר שבמצות עשה אין דין ח"ש, א"כ מצוות לאכלה היא רק בכזית, וא"כ גם לשריפה ולהפסד בשביעית אינו אלא בכזית, וא"כ מה החשש לשרוף חלה של שביעית, והרי שיעור חלה מן התורה בכל שהוא, ושישירוף כל שהוא ואין איסור הפסד, אלא על כרחך נראה כדעת החיד"א שגם חצי שיעור יש מצוה, וממילא ה"ה לשרוף אסור גם כל שהוא, ושפיר מובנת קושיית הגמ'. עכ"ד. [ולמעשה עי' למרן הראש"ל שליט"א (בשו"ת חזו"ע ח"א כרך ב עמ' תפד) כתב שנמצא שאף דמהריט"א הדר תבריה לגזיזה והודה להחיד"א שיש קצת מצוה גם בחצי שיעור של מצות עשה. אלא שמרן הראש"ל שליט"א כתב שיש לדחות ולומר שלכו"ע הכא לענין שביעית יש איסור בח"ש, שכשם שבאיסור לאו יש דין חצי שיעור ה"ה באיסור עשה, וציין להתוס' עמ"ס שבת (צא ע"ב בד"ה כגון), וא"כ הכא נאמר לאכלה ודרשינן ולא לשריפה הוי לאו הבא מכלל עשה, וא"כ באיסור עשה יש איסור גם בחצי שיעור. עכ"ד שם. ועי"ש שהאריך מאד בד"ז של ח"ש במ"ע]. וא"כ להדיא ראינו שאף בכ"ש יש חובה לשרוף, ולא אומרים שבפחות מכזית אין כלל חובת שריפה. [ואגב מסוגיא זו מוכח דברירא לה להגמ' שחובת חלה טמאה בשריפה]. וא"כ העיקר להלכה שאף בשיעור כל שהוא חייבים לשרוף חלה טמאה¹⁴.

והנה בספרי תבואת השדה על הל' חלה (פ"ח הערה 8) ציינתי לדברי שו"ת שמן ראש (להגרא"א אשכנזי זצ"ל – יר"ד סי' עז), שדיבר שם אודות המפריש חלה ובא העוף ואכלה, והביא שם את דברי הברכ"י, שההפרשה חלה ואין צריך הפרשה נוספת, כיון שאין מצות נתינה לכהן בזה"ז. ומקשה שם הרב שמן ראש, שהרי יש מצוות שריפת חלה טמאה, ומצוה זו להיכן הלכה, ומדוע לא תחזור האשה להפריש כדי לקיים מצות שריפה. ויצא שם לחדש, לדמות לדין קדשים, שהיכא שראויים הקדשים לכהן אפשר לתת גם לבהמתו, ורק היכא שאינה ראויה לו אין לתת לבהמתו, ולכן אם החלה ראויה לשריפה שזה עיקר מצוותה, אפשר ליתנו גם לעוף. עכ"ד. ודבריו

¹⁴ לכאורה אדרבא מזה באמת יש להעיר על מהריט"א, דילמא להכי לא אוקמוה בחלה פחות מכזית, משום דבאמת בפחות מכזית ליכא מצוה בשריפה ופריך מחובת שריפה בהפרשה כדין. ובלאו הכי למאי דנקטו רבים שאיסור הפסד פירות שביעית הוא בכל שהוא ולא בעי' כזית, ליכא הוכחה כלל מהך סוגיא. ודוק. העורך.

לענ"ד לא מובנים כלל, שהרי חובת שריפה אף אם היא מצוה, אינה מעכבת כלל את המצוה. ודווקא גבי נתינה יש מה לדון אם מעכב את המצוה (עי' בארוכה מה שכתבתי בזה בשו"ת חלקת השדה ח"ב תר"מ סי' כ"ד). ועוד מה שמסיק שיש היתר להאכיל את הבהמה, אם ראוי לשריפה. זה תימה גדול, ובשלמא מה שכתב בתוס' שם שהיכא שראוי לישראל מותר להאכילו לעכו"ם ש"ד. אך הכא שדין תרומה עליו, ואסור לישראל או לבהמתו, ומשום חשש תקלה לזרים כיון שהיא קודש, חובה לשרוף, מה לו לחדש היתרים נוספים. וצ"ע. ומכל מקום גם הוא הבין כדבר פשוט שיש חובה בשריפה או לדעתו אף להאכילה לבע"ח, אך ודאי שלא להשליכה דרך בזיון.

עכ"פ נפק"ל להלכה שחובת התרומה הטמאה ובכללה החלה הטמאה, בשריפה והמצווה היא דווקא בשריפה, וכמו שפסקו רבותינו בעלי התוס', הרשב"א, הריטב"א, המאירי ועוד ראשונים. וכן פסק רבינו הרמב"ם להלכה. וכן פסק להלכה מרן השו"ע ורבינו הרמ"א. וכ"פ רבינו המבי"ט בתשובה. וכ"פ הרב חכם"א בשערי צדק (פ"ד סעי' לד) שחובה בדוקא לשרוף את התרומה והחלה הטמאה, ואין לאבדו ולזרוק לים. וכ"כ הרב משנה ברורה על השו"ע שם.

ועוד למדנו שמנהג ישראל בתקופת מרן השו"ע ובני דורו בצפת, לשרוף תרומה הטמאה, והתרומה הטהורה או לקבור, או ליתנה לכהן שיסיק את השמן או יזלף את היין. וכן בחלה המנהג להפריש ולשרוף באור. וגם בדורות אחרים כך היה המנהג, וכמו שמציין הרב ארץ החיים [סיתהון], לענין תרומה טמאה (של"א סי"ט), שבטמאה שורפין, ובטהורה אפשר ליתנה לבהמת כהן. ולענין חלה (שכ"ב ס"ד), העיד בשם מהרימ"ט, חרדים, מהריק"ש, רדב"ז והפר"ח שהמנהג בא"י להפריש חלה אחת בשיעור כל שהטא, ולשורפה. וא"כ אחר שראינו כ"ז מי יבוא לערער אחר ההלכה ואחר המנהג.

והנה מרן הרב חזו"א זצ"ל כתב (דמאי סי' טו אות א בד"ה ועל דבר), שמעיקר הדין חייבין לשרוף תרומה טמאה, אף שאנו נוהגין להקל בקבורה, מפני שטורח עלינו שריפתן, וחיישינן שמא אתו עליה לידי תקלה, מ"מ קלקול בידים אפשר דאסור. ע"כ.

א"כ גם דעת הרב חזו"א שלכתחילה החובה כפי הדין בשריפה, אלא שביאר מנהג העולם לקבור ולא לשרוף, כיון שיש חשש לתקלה כיון שהשריפה קשה, ויש חשש שתשאר בבית עד שישרפו, ושמא יבואו לידי תקלה. לכן נהגו לקבור. [ואפשר שהוא כעין ששינוי שהראוי לשרוף, ישרף. והראוי להקבר, יקבר. כלומר שמקיימים גם

בקבורה את המצוה, כשא"א לשרוף. ומכאן הוסיפו גם בכה"ג שקשה השריפה דהוי כראוי להקבר]. אך מכאן להצדיק את מנהג העולם שמניחים באשפה, [מלבד שזה דרך בזיון, אף שעוטפים בשקית, סו"ס נמצא הוא יחד עם שאר אשפה בזויה, ובודאי שגרע מספיגת היין שכתב המב"ט שזה בזיון]. ואין כאן לא קבורה ולא שריפה. אלא שראיתי להרה"ג קלמן כהנא זצ"ל בספרו מצוות הארץ (יב,ב) שתרומה טהורה אם קשה לו לקבורה, יכול לעוטפה בנייר ולהשליכה לאשפה, וכ"כ בס"ד לענין תרומה טמאה. ובמקורות ציין שזה לפי הוראת הרב חזו"א זצ"ל. וודאי שנאמנים דבריו ז"ל. אולם עם הוראות בע"פ קשה לדון, כיון שמספרו של הרב חזו"א אין נראים הדברים. ועוד שלענ"ד אפשר שהוראת החזו"א ז"ל היתה לענין פירות שהם ספק טבל, אך בטבל ודאי קשה לומר את הדברים, כיון שזה נגד ההלכה ונגד המנהג הקדום, וכאמור.

וזה עתה ראיתי בספר קיצור הלכות תרו"מ להגר"י בויאר שליט"א, (פ"ט ס"ג) [לאחר שבס"א כתב שתרומה טמאה מצוה בשריפה] שכתב: "כהיום שכולנו טמאי מתים, אם התרומה טהורה, צריך לקברה כדי דלא לית לידי תקלה בשהיתה, ונהגו להקל בתרומה שמפרישין בספק טבל, לאבדה בכל צורה שהיא בין טמאה ובין טהורה, אבל אסור לאבדה דרך בזיון". עכ"ד. ובודאי שידע מהוראות החזו"א זצ"ל וכידוע. אך דייק בלשונו וכתב דין זה רק בספק טבל. ונכונים הדברים. וכן ראיתי בספר חוט השני להגר"נ קרליץ שליט"א (עמ' רס"ה הערה שכ"ב) שכתב, שטבל ודאי אין להניחם באשפה, אלא במקום מוצנע עד שיתקלקלו מאכילה.

ואחר שלמדנו כל זאת, ראינו שהעיקר להלכה למעשה, וכן המנהג בארץ ישראל בכל הדורות, את התרומה הטמאה לשרוף, הטהורה לקבור, משקין כדינם האמור לעיל, חלה בשריפה. ואמנם יש מי שכתב להקל היכא שקשה בשריפה, לנהוג בקבורה. ויש עוד מקום לצדד, שבתרומה מספק טבל, להקל לאבדה בכל דרך שהיא, רק שלא בדרך בזיון, בין טמאה ובין טהורה. אולם כ"ז לענין פירות וירקות, שמצוי בהם ספק טבל, וכמו"כ קשה לשורפם, כיון שפעמים זה כמויות גדולות, וכמו כן שיש סוגי פירות וירקות שאינם נשרפים בקלות, ולכן בכה"ג יש להקל, כאמור. אולם בהפרשת חלה, שלעולם זה טבל ודאי [מעל 1.560 ק"ג], ולעולם זה טמא, [שהרי יש להכין עיסה רק עם אחד מז' משקין], והכמות קטנה, ובקלות נשרף בלהבת הגז, או בקרקעית התנור כשהוא עטוף בנייר כסף, ללא כל מאמץ, מי יבוא להתיר ולהפסיד את מצוות השריפה. וכל האומר כן, הרי הוא אומר נגד הלכה פסוקה ונגד המנהג, שנהגו אמותינו מדור דור עד היום הזה. [ועי' בספרי שביתת השדה על הל' שביעית (פ"א הערה 54) שצינתי לאחד מספרי זמנינו שכתב שיש מנהג גם חלה ותרומה לעוטפו ולהניחו באשפה, ותמהתי עליו שאין זה הלכה ואין זה המנהג. עי"ש].

העולה לדינא:

תרומה טהורה יש לקבורה. תרומה טמאה, חובתה ומצוותה בשריפה. וכן דעת רבותינו הראשונים, התוס', הרשב"א, המאיר, הריטב"א ועוד. וכן פסק רבינו הרמב"ם, מרן השו"ע, הרמ"א, המבי"ט, ועוד. וכ"כ להלכה הרב חכם"א בספרו שע"צ. וכ"כ הרב משנה ברורה, ועוד. וי"א שהיא מצוה דאורייתא, וי"א שאינה אלא מדרבנן. וה"ה בכ"ז גם בחלה, שכיום היא טמאה, וחובתה בשריפה, וכמו שפסק רבינו הרמב"ם ומרן השו"ע והרמ"א. וכן מנהג ארץ ישראל מדור דור, לשרוף את החלה, וכמו שכתב ארץ החיים בשם גדולי רבני א"י והובאו בפנים. ואין כל היתר לענין חלה שלא לשורפה, כדת. ואין הבדל בזה כלל אם מפרישים יותר או פחות מכזית וכמבואר בפנים. אולם לענין תרומ"מ שמפרישים מפירות וירקות שהם ספק טבל, וקשה לשורפם בטמא או לקברם בטהור, יש מי שכתב להקל ויש מי שציין שכן המנהג בארץ ישראל בדורות האחרונים, לעוטפם היטב ולהניחם באשפה, אולם בטבל ודאי חלילה מלנהוג כך. וכ"כ כמה פוסקים מגדולי זמנינו והוב"ד בפנים. [ובספרי קצירת השדה על תרומ"מ פ"ג ס"ב הצעתי עפ"י דברי החזו"א שהיכא שקשה בשריפה, אפשר להקל בקבורה, כיון שגם קבורה כדינה אינה מצויה לכל אחד, וכל מטרת הקבורה שלא יכשלו בזה בני אדם, על כן אפשר לייעץ למי שקשה לשרוף את הטמאות ולקבור את הטהורות, שלכה"פ בשעת הדחק יעשה "פח תרומה" בביתו, וכל פעם שמפריש תרומ"מ יניחם בפח מיוחד זה שאינו דרך בזיון עם האשפה הכללית, ולאחר כמה ימים שיתקלקל, יניח את התרומות באשפה והוא כעין קבורה. אך בחלה שהיא לעולם טבל ודאי ולעולם טמאה, ואין כל דחק לשורפה, חובה ומצווה רק בשריפה, וחלילה מלהשליכה לאשפה אף כשהיא עטופה בניר].

**בכבוד רב
שניאור ז. רווח**

הרב גד שקורי שליט"א
מעה"ק ירושלים ת"ו

הפרשת חלה מעיסת נחתום שנקנית אחר גלגול העיסה

בשו"ת משאת בנימין (סימן א) נשאל אודות מה שנהגו בקצת מקומות שבערב שבת עושה נחתום ישראל או נכרי עיסה גדולה, ובאות הנשים ולוקחות ממנו כל אחת כדי שיעור חלה, וכל אחת נוטלת חלה מהעיסה שלקחה היא מהנחתום. וכתב דאין לפקפק על מנהג זה בנחתום ישראל, כיון שמתחילת הלישה היה דעת הנחתום לחלק העיסה לכמה חלקים ולמכור, והוי כאילו לש כל חלק וחלק בפני עצמו, ולכך יכולין להפריש מכל חלק בפני עצמו, דאמרין בירושלמי [חלה פ"א ה"ה] אמר רבי יוחנן העושה עיסה ע"מ לחלקה בצק פטור מן החלה. פירוש על מנת לחלקה בצק, פחות משיעור חלה לכל אחד. אלמא אע"ג שבשעת הלישה היה כדי שיעור חלה, כיון שדעתו היה לחלק פטור מן החלה, כאילו מתחילה לש פחות משיעור, דלאו בלישה תליא מילתא אלא בדעת בעל הלישה. וק"ו בנידון דידן, שיועיל מחשבתו להחמיר ולהביא לידי חיוב, ולומר כיון שדעתו היה לחלק לבצק הוי כל בצק ובצק כנילוש בפני עצמו וחייב כל אחד ואחד ליטול חלה מן בצקו, מאחר שיש בו כדי שיעור חלה, ואע"ג דריש לקיש פליג התם עליה דר' יוחנן, מ"מ רוב הפוסקים פסקו כרבי יוחנן.

ועוד הביא ראייה מדברי התרומת הדשן (סי' קצ) שכתב שיש ליטול עיסה לשאור קודם שיטלו החלה, ולהשהות אותו שאור כדי להחמיץ בו עיסה אחרת, כדי שיהיה מחיוב על חיוב. והשתא מה מועיל זה, מאחר שנלושה העיסה בבת אחת, אפילו אם יקח לשאור קודם שיפריש, מ"מ אח"כ כשיפריש החלה מהעיסה הנשארת יפטר גם זה שלקח לשאור בכל מקום שהוא. אלא על כרחך צריכין אנחנו לומר דשאני הכא דבדעתו תליא מילתא, וכיון שדעתו היה מתחילה ליקח עוד לשאור ולחלקו, הנשאר הרי לא ניכנס מעולם בחיוב אחר, וכאלו נילוש בפני עצמו. וכתב עוד דלא דמי לשתי עיסות שנילושו כל אחת בפני עצמה ובכל אחת יש בה שיעור חלה, שהדין שמפריש חלה אחת על שתיהן, כמ"ש בטור יו"ד (סימן שכה), דהתם ודאי אין איסור להפריש מכל אחת בפני עצמה, אלא שאם רוצה להפריש מזה על זה רשאי, ואין הכי נמי אם רוצה להפריש על כל אחת בפני עצמה, הרשות בידו ועדיף טפי.

ועוד דהתם מיירי דשתי העיסות הן של אדם אחד, ולכך הברירה בידו להפריש אחת או שתים, אך בנדו"ד דמחלק העיסה לכמה נשים חייב להפריש על כל אחת ואחת בפני עצמו. וסיים, דאדרבא צריך לקיים ולהחזיק מנהגן, כדי שבקל בלא טירחא תוכל כל אשה ליקח חלה בכל ערב שבת, שכבר נהגו ליטול חלה בכל ערב שבת על פי הירושלמי דשבת [פ"ב ה"ו] אדם הראשון חלתו של עולם וכו' וגרמה לו חוה מיתה, לפיכך נמסרה מצות חלה לאשה וכו'. ואם נטריח לנשים ליקח קמח וללוש ולאפות, שמא מתוך זה תניח ותבטל המצוה. ולכן יש להניח אותן במנהגן, אצל נחתום של ישראל. ובנחתום נכרי לא מהני דבר זה, והוי ברכה לבטלה, דכיון דבשעת הגלגול היתה של נכרי, לא מהני מה שנותן או מוכר לישראל אחר הגלגול. ואע"ג שהנכרי לש

העיסה על דעת למכור לישראל, לא מהני דעתו לעניין זה. עכ"ד. אתה הראת לדעת שסובר הרב שבדעת הנחתום תליא מילתא, ולא בלישה גרידא, שכל שהיתה דעת הנחתום מתחילת הלישה למכור העיסה ולחלקה לכמה חלקים הוי כאילו לש כל חלק וחלק בפ"ע, ולכן יכולות הנשים שלוקחות העיסות להפריש מהם חלה בברכה ואין בזה כל חשש כלל.

והנה הב"ח (יר"ד סי' שכו) יצא בתוקף נגד מנהג זה, וכתב דיש נוהגים לקנות מן הנחתום חלק אחד מעיסה גדולה, ויש באותו חלק כשיעור ומפריש ממנו חלה ומברך עליו, וכך הוא מוכר מאותה עיסה להרבה בנ"א, שיש בכל עיסה כשיעור, וכל אחד מפריש מחלקו ומברך עליה. והדבר פשוט שזה טעות, חדא, דהלא מיד שגלגל הנחתום העיסה הגדולה חייב להפריש ממנה חלה, אפילו שהיה דעתו למכרה לחלקים קטנים פחות מכשיעור. כל שכן הכא שאין דעתו למכרה אלא לחלקים שיש בהם שיעור. וכיוון שחלה עליו חובת הפרשת החלה, איך נתיר לו לכתחילה למכור חלקים והלוקחים יפרישו ויברכו והנחתום לא יפריש ולא יברך. ועוד כיוון שבהפרשת חלה של הנחתום פטורה כל העיסה, הרי אין לנו להתיר למכרה לכמה חלקים ושיברך כל אחד ברכה בפני עצמו, דהוי ברכה שאינה צריכה, כדאיתא בגמ' יומא (ע ע"א), דפריך ונייתי ס"ת אחרינא ונקרי, וקא משני ריש לקיש משום ברכה שאינה צריכה. וכי היכי דהתם חד גברא בתרי ספרי אית ביה משום ברכה שאינה צריכה הכא נמי גברי טובא בחד עיסה אית ביה משום ברכה שאינה צריכה. וסיים דשרא ליה מאריה לבעל הוראה זו. וכתב דכן קיבל מרבותיו שאיסור גמור הוא, ויש למחות ולבטל מנהג זה שהוא שלא כדין. עש"ב.

והנה עיקר חשש הב"ח מתרי טעמי: א. מיד שגלגל הנחתום את העיסה חייב מיד להפריש ממנה חלה, וחל עליו המצוה, ואין מועיל מה שבדעתו למכור ולחלקה אח"כ לחלקים. ב. משום דגורם ברכה שאינה צריכה, דהיה יכול הנחתום לפטור בברכתו את הפרשת כל העיסה.

וכעת ראיתי בשו"ת מנחת יצחק (ח"ו סימן קיז) דכתב דלהב"ח איכא ג' טעמי, ואף דכתב רק חדא ותו כנזכר, מ"מ בהא דחדא יש ב' טעמים: א. דהמצוה חלה על הנחתום שגלגל. ב. דנפטר כל העיסה. ג. משום ברכה שאינה צריכה. ונפק"מ להא דשאור שנזכר במשאת בנימין מדברי התה"ד, דשם ליכא מצוה על המגלגל להפריש, דעל כרחו צריך לזה, כדי שלא יפריש מהפטור על החיוב. וממילא ליכא ג"כ משום ברכה שאינה צריכה, דבלא"ה צריך לברך על העיסה שמגלגל אח"ז בתערובת אותו שאור. אבל משום מה שנפטר השאור בחלה שהפריש מהעיסה הנשארת שייך. וגם היכא שלא נתחייב בחלה ביד מי שגלגל העיסה, כגון שלא לש בתחילה שיעור חלה ורק אח"כ ע"י צירוף סל נעשה כשיעור, הרי לא שייכי שני הטעמים הנ"ל, אבל משום שנפטר ע"י הפרשת אותה עיסה שחלק לשניהם י"ל דשייך. עש"ב. ועיין עוד בזה בש"ך (יר"ד סי' שכו סק"ד) דהביא דברי הב"ח והמ"ב, וכתב על דברי המ"ב דאין דבריו מוכרחים. ע"ש.

והנה הט"ז (שם סק"ב) כתב ליישב דברי המשאת בנימין על פי דברי הגמ' גיטין (ל ע"א) המלוה מעות את הכהן להיות מפריש עליו מחלקו, מפריש עליו בחזקת שהוא קיים ואינו חושש שמא מת הכהן, ופריך אף על גב דלא אתי לידיה, ומשני במכירי כהונה, שאינו רגיל לתת תרומה אלא לכהן זה, הלכך כיון דמילתא דפשיטא היא דלידיה יהיב ליה, אסחו להו שאר כהנים דעתייהו, והוה כמאן דמטו לידיה, והכא נמי בנחתום שיש לו מכירין שרגילין ליקח ממנו כל ערב שבת, והם קונים על מנת כן שהם יפרישו חלה, והוה להו כאלו קנו ממנו קודם שעושה העיסה ואתי לידיהו בשעת חיוב, דהיינו בשעת הגלגול. וזה פשוט דשניים שעושין עיסה לחלק לכל אחד שיעור חלה, שאין אחד מהם יכול להפריש חלה בשביל חלק חבירו אם הוא מקפיד על זה, ואינו נעשה שלוחו בעל כרחו, הכא נמי כן הוא, דודאי דעת הנחתום לעשות בענין המועיל, והוה כאילו הקנה להם הנחתום תחלה חלקם קודם שמגלגל העיסה, מצד שהם מכיריו ורגילים ליקח ממנו, ובודאי הוא מקנה להם בשעת גלגול העיסה לכל אחד חלקו, ואי אפשר לו ליקח חלה מהעיסה, דהוה כאילו שלו, ובשעת חלוקה נוטל כל אחד חלקו ומפריש ומברך. כך נראה ליישב המנהג באופן זה כשהנשים רגילין ליקח בכל ערב שבת. ובנחתום עובד כוכבים פשיטא שאין שייך דבר זה דאינו מקנה רק אחר חלוקה. עש"ב.

ויוצא מדברי הט"ז דכל זה מהני דווקא בנשים שרגילות לקנות בכל ערב שבת מהנחתום, דאז באופן זה הוה כמכירי כהונה. אך לנשים שאין רגילות ליקח תמיד בכל ערב שבת, לא יועיל דבר זה.

וראיתי בשו"ת מילי דאבות (ח"א יו"ד בהשמטה סי' כה-כו), שדן במה שנהגו נשים עניות שאינן לשות בביתן בכל ערב שבת שיעור חלה, ורוצות לקיים המנהג כמובא במשנת בנימין, שנהגו הנשים ליקח חלה בכל ערב שבת ע"פ הירושלמי דמסכת שבת וכו', ולכן הולכים אצל הנחתום וכל אחת נוטלת מעיסה גדולה של נחתום שיעור חלה ומברכת עליה. וכתב דדבר זה אינו נכון, דלא מבעיא לדעת הב"ח שחולק על המשאת בימין משום דה"ל ברכה שאינה צריכה, אלא אף לדעת המשאת בנימין דמקיים המנהג, היינו דוקא אם כל אחת קונה מהנחתום עיסה שיש בה שיעור חלה, דאז שפיר י"ל דכיוון שדעת הנחתום לחלק הבצק לכל אחד ואחד, הוי כאילו כל בצק ובצק נילוש בפני עצמו. וגם דווקא אי דעת הנחתום לחלק לכל אחד ואחד בעודו עיסה, דאל"כ גם המשאת בנימין מודה דיותר טוב שיברך הנחתום על כל העיסה, דכיוון דאם היתה דעתו לחלק לאחר אפיה פחות משיעור חלה לא מהני מחשבתו לפטור מחלה, וכמ"ש בב"י הובא בט"ז וש"ך (יו"ד סי' שכו ס"ק ב' ה'), א"כ הוא הדין דלא מהני מחשבתו בנד"ד. ואף דהט"ז רוצה לעשות סנגורין לדבריו, היינו דווקא כשקונים מהנחתום על מנת כן שהם יפרישו חלה מהעיסה, דהוה כאילו אינו שלו, ובשעת חלוקה נוטל כל אחד חלקו. ולפי"ז יש לכל אחד ליתן מעות לנחתום קודם הלישה. ובגדון דידן דהנשים אינן קונות מן הנחתום, ודאי דגם הט"ז מודה דהוי ברכה שאינה צריכה, אף אם הנחתום נותן להם רשות להפריש. ע"כ.

ולדבריו יש לקיים דין המשאת בנימין דווקא כשדעת הנחתום לחלק לכל אחד כשיעור בעודה עיסה, אך לא אחר אפיה. וכן יש ליתן מעות לנחתום מקודם הלישה,

כדי שיחשבו לבעלי העיסות בשעת הגלגול. אלא שלכאורה מדברי הט"ז לא נראה שצריך קניין העיסות להעשות בפועל קודם הלישה, אלא כל שדעת הנחתום לגלגל העיסה על מנת למוכרה לאחרים ואף שהאחרים קונים אח"כ אחרי גלגול העיסה, הוי כהקנה להם. ודו"ק.¹⁵

והנה ראיתי בספר גידולי הקדש (יו"ד סי' שכו ס"ב) שדן בדברי המשאת בנימין, במה שכתב שכל שמתחלה היה דעת הנחתום לחלק לכל אחד שיעור הוי כנילוש כל חלק בפני עצמו. מה בכך דהוי כנילוש כל חלק בפני עצמו, סוף סוף הנחתום היה צריך להפריש מהכל ולפטור בברכה אחת. ואי משום דכיון דבנילוש בפני עצמו בעינן מוקף בהפרשה מזה על זה, גם עתה יהיה צריך הנחתום להפריש מכל חלק וחלק בפני עצמו, הא ליתא, דהא באמת כל העיסה ביד הנחתום כולה גוש אחד, ואינו ניכר המקומות שתחולק, ואיך יודע להפריש מכל חלק וחלק. ותו דמצי שפיר להפריש חלה אחת על הכל, דהא עכ"פ כל החלקים נוגעים ונושכין זה בזה, והוי מוקף, ובפרט להשו"ע דכל ששניהם לפניו הוי מוקף, ואפי' להצד שר"ל בסה"ת דמוקף הוא דוקא בכלי אחד, הא מצי להניח הנחתום העיסה כבלי ולהפריש חלה אחת על הכל בברכה אחת. ואפי' אם הייתה העיסה מחולקת בפועל ביד הנחתום, שהיה לש ממש כל אחד בפני עצמה והיה מפריש מכל אחד בפני עצמה, עכ"ז היה מברך ברכה אחת לכל ההפרשות, דהא אפי' עשרה בני אדם שעושין מצוה אחת כגון שכל אחד מתעטף בטליתו בציצית, ברכה אחת לכולם, וא"כ אכתי לא סרה תלונוות הב"ח דגורם ברכה שא"צ. עש"ב.

ונראה לבאר דברי המשאת בנימין והט"ז דאינם חוששים לברכה שא"צ, דברכה שא"צ שייכא היכא דכל החיוב חל על אדם אחד, ובברכה אחת יכול לפטור חיוב, וכאשר מוסיף אחרים גורם לברכה שאינה צריכה, וכההיא דהביא הב"ח מגמ' יומא (ע' ע"א), דחד גברא בתרי ספרי אית ביה משום ברכה שאינה צריכה, אך כשחלים חיובים על כמה אנשים, כגון הא דנחתום דלש עיסה על דעת למוכרה לאנשים אחרים, והוי כנילוש כל חלק בפני עצמו עבור כל קונה וקונה, ממילא חל החיוב עליהם להפריש, ואין כאן משום ברכה שא"צ. ודו"ק.

ומצאתי בשו"ת חבלים בנעימים (ח"ב סי' ס"ט) שכתב אודות מה שהרבה בעלי בתים קונים קמח מן הנחתום, והנחתום עושה עיסה גדולה ואופה ממנה לחמים, וכל אחד מהבע"ב מפריש חלה בברכה מן הלחמים שלו, ומקור הדבר במשאת בנימין שמתיר. והב"ח כתב לאסור משני טעמים: חדא דהנחתום כבר חלה עליו המצוה ואין יכול לפטור את עצמו, ותו דהוי ברכה שא"צ. וכתב דכל זה מיירי בקונים מן הנחתום אחר

¹⁵ הט"ז מיירי במכירי כהונה, דהיינו נשים שרגילות אצל אותו נחתום, ובזה ודאי לא צריך שום קנין נוסף, דמכירי כהונה הוי כקנין (עי' גן המלך סי' ק"כ וטוב עין סי' יח אות צ ושו"ת רעק"א סי' רג ועוד, שכתבו שיש לסמוך אהא דמכירי כהונה גם בשאר מילי. ע"ש). ובדאי מי שקונה קמח במשיכה ועושה עיסה חייב להפריש חלה מן התורה גם אם לא שילם, ולא שייך למחלוקת אי קנין דרבנן מהני לדאורייתא, דעד כאן לא פליגי אלא בשקנה גוף המצוה בקנין דרבנן, אבל כשקנה עיסה וכו' ודאי הוא חיוב גמור. ופשוט. העירך.

הגלגול, שאז נתחייבה כבר אצלו, אבל בנד"ד שקונים קודם הגלגול בעודה קמח לכ"ע שרי. וכתב עוד דבעיקר חשש הב"ח מברכה שא"צ, הכא שהאשה רוצה להכניס את עצמה בחיוב, י"ל דרשאי לברך, וכדוגמת דברי ר"ת בתוס' ר"ה (לג ע"א) ד"ה הא, דנשים מברכות על מצוות עשה שהזמן גרמא, אע"פ שפטרות, מ"מ יכולות להכניס את עצמן בחיוב. עכ"ד. ולא זכיתי להבין כוונתו, דהתם במצוות עשה, מעיקרא יש חיוב מצוה על הכל, אלא דהנשים פטרות משום שהזמן גרמא, ועל זה אמר ר"ת דיכולות להכניס את עצמן בחיוב ולברך, אבל הכא דגם חיוב ההפרשה חל על האופה והוא צריך להפריש ולברך, מעיקרא אין חיוב ברכה על האחרים, וממילא הוי ברכה שאינה צריכה, ואינן יכולות להכניס עצמן בחיוב ולברך. ודו"ק.

והנה ראיתי בשו"ת מהרש"ם (ח"א סי' קנב) שנשאל בעיר שאופין מצות והאופים הם הסוחרים ולשים הם עיסות גדולות יותר משיעור חלה, ואוצרים המצות כמה שבועות באוצרם, וקודם החג באים לקנות מצות. ויען שבכה"ג יש ערבוב מעיסה אחת אצל כמה בעלי בתים, ואם האחד יפריש חלה, יפטרו גם המצות שביד חבריו, אם לא שיכוון בפירוש שלא לפטור, כמ"ש המק"ח, וכיון שא"א להודיע זאת ברבים, הנהיג רב המקום שיפריש האופה חלה מן כל המצות, ופקפק אחד לנגדו שלא לשנות המנהג. וכתב הרהמ"ח שדברי רב המקום נכונים וברורים, דאם יזהירו שיכוונו שלא לפטור שאר המצות שביד חבריהם, הרי מלבד שיש כאן בעיה של רבים, וגם מסור דבר זה לנשים, אי אפשר להזהר בכך. ולגבי ההיתר של הט"ז בדין המשאת בנימין, הרי הט"ז עצמו סיים דדוקא אם רגילין ליקח בכל ערב שבת דדמי למכירי כהונה, א"כ בנד"ד שאין רגילין בכל שנה לקנות מאופה אחד, אלא פעם מאופה זה ופעם מאחר, גם הט"ז מודה דאסור. וכתב עוד שעל עצם דברי הט"ז שדימה דין המשאת בנימין למכירי כהונה צ"ע, דהא מבואר בתוס' ב"ב (קכג ע"ב) ד"ה הכא וכו', דהא דמכירי כהונה הוי כמוחזק, משום דהוי מתנה מועטת ואסור לחזור בו, וזה לא שייך בנד"ד, ובפרט לפמ"ש בתשובת מהר"ל והובא בקצוה"ח (סימן קעח ס"ק טו) דבמכירי כהונה אינו יכול לחזור בו כלל, פשיטא דאין ראייה לנד"ד, שהרי בידו למכור למי שירצה. אמנם אפשר דס"ל להט"ז דכיון שרגילים הנשים לקנות ממנו כל ערב שבת, אסור להאופה למכור לאחר, דהנשים סומכות עליו. וכתב להביא סיוע לדבריו מגמ' שבת (קמח ע"ב) דאיתא שם, הכא במאי עסקינן בממנה אחרים עמו על פסחו, דמעיקרא מיקדש וקאי, והא אנן תנן אין נמנין על הבהמה בתחילה ביר"ט, שאני הכא כיון דרגיל אצלו כמאן דאימני ביה מעיקרא דמי, והא תני רבי אושעיא הולך אדם אצל רועה הרגיל אצלו ונותן לו טלה לפסחו ומקדישו ויוצא בו, התם נמי כיון דרגיל אצלו אקדושי ליה מעיקרא וכו'. ע"ש. וסובר הגאון המהרש"ם זצ"ל דזה סייעתא לדברי הט"ז, דכל שרגילים הנשים ליקח מן הנחתום, הוי כאילו הקנה להם הנחתום חלקם בעיסה ויכולים להפריש אח"כ חלה כל חלק בפני עצמו.

ולכאורה היה נראה שניתן לחלק בין דין זה דהגמ' דשבת לדין הט"ז, דהא הא דאימני מעיקרא, וכן הא דתני רבי אושעיא, התם כיון דרגיל אצלו, מעיקרא אימני ליה ומקדיש ליה, ואז אין את החשש של נמנין ומקדישין ביר"ט. אך בדין הט"ז מי ימא לן דהאופה יודע בבירור איזו אשה תבא אליו לקחת העיסה ולהפריש ממנה חלה, כדי

שיחשב כאלו הקנה לה העיסה בשעת גלגול כדי שתפריש אח"כ ממנה חלה בברכה, ובפרט כשיש הרבה נשים שבאות לקנות מהעיסה וקשה שיהיה דעת הנחתום על כולן. ועוד התם במינוי ואקדיש תליא מילתא, והכל תלוי באדם שממנה עליו אחרים או מקדיש הבהמה מעיקרא שפיר דמי, אבל כאן בדין הט"ז אפי' אם יודע האופה דהנשים קונות ממנו העיסה, מנ"ל דבמחשבה זו בעלמא הוי כאילו הקנה לנשים העיסות ללא שום קנין ומעשה בפועל, והרי הקנין נעשה רק לאחר שהאופה גלגל העיסה ואז חל עליו כבר חיוב הפרשת חלה.

ולפני החיתום מצאתי בשו"ת משיב דבר (ח"ב סי' ס"ד) שכתב לאפוקי ממי שרצה לדייק מדברי הב"ח הנ"ל, דאע"ג שאין הנחתום מכוון לפטור רק החתיכה שאופה לצרכי ביתו, ממילא נפטר כל העיסה, וכתב דאדרבה, מבואר מדברי הב"ח להיפך, דמאי קאמר ברכה שא"צ דקיל, לימא ברכה לבטלה דחמיר. ותו לכאורה דברי הב"ח סותרים זה את זה, דבתחילה כתב שהנחתום אינו מפריש ואינו מברך, ואח"כ כתב שהנחתום המברך פוטר כל העיסה. אלא ודאי היה המנהג שהנחתום מפריש כדי צורך ביתו מהעיסה הגדולה ומברך כדון, ומניח המותר להלקוחות, ואמר הב"ח שכיון שנתחייב הנחתום לעצמו נתחייב להפריש על הכל. ותו דכיון שיכול לפטור במה שנוטל לעצמו מחתיכה של עצמו את כל העיסה, לית ליה למוכרה לחלקים ולגרום חיוב ברכות לכל אחד, דהוי בזה ברכה שא"צ, ה"נ אסור למכור לאחרים ולגרום ברכה שא"צ. זהו דעת הב"ח, אבל פשיטא דמכל מקום לא נפטרו אותם החתיכות בהפרשת הנחתומית לחתיכה שמניח לעצמו, וחלילה לומר שאפי' חושב בפירוש שלא לפטור, או אפי' שכח להפריש על הכל שמ"מ פוטר הכל. עש"ב.

המורם מכל האמור דהרוצה לקיים מנהג ה"משאת-בנימין", עדיף שיעשה באופן זה: א. ישלם לנחתום את הכסף עבור העיסה בעודה קודם לישא, ואז בשעת הלישה הוי הנחתום פועל הישראל וחיוב הפרשת החלה חל על הישראל, ויכול להפריש החלה ולברך ללא חשש. ב. באופן שלא שילם לאופה קודם הלישה או כשאין באפשרותו לשלם עבור העיסה בעודה קמח, אזי יודיע לאופה שבדעתו לקחת ממנו העיסה אחר הגלגול ושיתכוון האופה בפירוש להקנות את העיסה לישראל קודם שלש העיסה. ג. אם צריך האופה להשתמש בחלק מהעיסה לצורך איזה שימוש, יפריד החלק שנצרך לו ויפריש ממנו חלה ויתכוון בפירוש שלא לפטור את שאר חלקי העיסה שימכור אח"כ. ד. כל זה באופה ישראל, דבאופה גוי לא מועיל מה שמקנה לישראל אחר גלגול כל זמן שבשעת הגלגול היתה של נכרי. ה. הפרשת החלה לכתחילה תיעשה מן העיסה קודם אפיה, דכל דאפשר להפריש בעודה עיסה עדיף טפי, ובדיעבד כשכבר נאפית העיסה יפריש גם אז.

מנין שנות ערלה בשתילים שהונחו בשקיות פלסטיק

תשרי תשס"א

אדם יר"ש שתל 1500 שתלים של עצי זית לפני ט"ו באב התש"ס בשקיות ניילון. בכל שקית יש לפחות ארבעה נקבים בצדדי השקית, ועוד לפחות שני נקבים בתחתית השקית. קוטר כל אחד מהנקבים בין 8 ל - 10 מ"מ. על הקרקע פרוס מצע מבד ניילון (יוטא) הנקרא "סרן שחור". בד ניילון זה אינו מחורר ממש, אבל גם אינו אטום, ובשנה החולפת צמחו וחדרו עשבים דרך הבד. ומכיון שרוצה עכשיו להעביר את השתילים הללו לשדה קבע, שאלתו היא האם השתילים נחשבים על פי ההלכה כמי שגדלו עד עכשיו במצע מנותק, והיו פטורים מערלה, ואחר הנטיעה בשדה הקבע עליו להתחיל למנות שני ערלה מחדש או לא.

יש לדון: א. כל אחד מהנקבים אינו גדול כשיעור נקב קטן, אבל בצירוף כל הנקבים יש שיעור מספיק. ב. הנקבים שבצדדי השקית האם נחשבים לנקב. ג. האם הבד הפרוס על הקרקע נחשב כמצע מנותק. ד. האם בכלל עציץ שאינו נקוב פטור מערלה.

נקב מן הצד אם חשב לנקב

בשו"ת הרשב"א (ח"ג סי' שמא) מובא בבית יוסף (או"ח סי' שלו) כתב שעציץ שנקוב בצידו נידון כנקוב, לפי שהזרעים יונקים מן הקרקע אפילו דרך נקב שבצידו, בתנאי שהנקב הוא כנגד מה שטמון הגזע [או הזרעים] בעפר העציץ אבל אם הנקב הוא למעלה ממה שטמון לא. והוכיח כן מהגמ' בשבת (צה,א) ומלשון רש"י שם שכ"כ להדיא שגם הנקוב בדופנו של עציץ ה"ה כנקוב. וכן מבואר שם ברבינו חננאל להדיא. וכ"כ בחי' המיוחסים לר"ן שם שלדעת רבנן דפליגי על ר' שמעון גם הנקוב בצידו הוי נקוב, משום שמריח מלחלוחית הקרקע. אבל בחי' המאירי שם כתב: "ראה מסוגיא זו שלא סוף דבר שנקרא עציץ נקוב כשהשרש כנגד הנקב אלא אף כשאינו כן וכו'. ויש מפרשים מכאן אם היה הנקב בדפנות "ולא יראה לי כן, אלא שיהיו הנקבים בשולים אלא שלא היו כנגד השרש". [והביאו בספר שבת של מי שם וכתב "שיש פנים לשני הסברות ומי יכרעי בין ההרים". אכן כמדומה שלא ראה תשו' הרשב"א כי לא תזכירן].

והמשנה למלך (בהל' בכורים פ"ב ה"ט) כתב שדעת הראב"ד (הל' טומאת אוכלין פ"ב ה"א) כרש"י, שכתב שספינה של עץ יש בה נקבים למשוטות, מוכח שנקב מן הצד שהוא במקום המשוטות חשיב נקב. אך מדברי התוספות (מנחות פה,א) נראה שאינם

סוברים כרש"י, שהרי כתבו שספינה של חרס העפר סותם את הנקבים ואין המים באים בה. משמע שנקב מן הצד אינו כנקובה. וכתב שמהתוספתא [בסוף פ"ב דעוקצין] משמע שהנקוב מן הצד אין דינו כעציץ נקוב, דלא כרש"י.

ובספר אגלי טל מלאכת קוצר (אות ו או"ק ז) כתב שגם התוספות ס"ל כרש"י, ודחה קושית המל"מ מהתוספתא. וראה גם בחזו"א (או"ח סי' סב סוף אות כא) ובדברי יחזקאל (סי' ב אות ג) ובחזון איש בעוקצין (סי' ד אות ב) כתב שלמאן דאמר דעציץ שמונח ע"ג יתידות כתלוש דמי, הו"ה נמי בנקב מן הצד, ולדידן דקימ"ל דמחובר דמי הו"ה מן הצד הוי כמחובר. שהאדעם עולים מן הקרקע וטבע הזרעים לשאוב ולכן אין נפק"מ בין מן הצד לבין מלמטה.

ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ח סי' צב אות ג) כתב שלחומרא נקטינן כרש"י להחשיב עציץ זה כנקוב לענין שבת, כמ"ש המשנה ברורה (סי' שלו ס"ק מב), והוא הדין לענין ערלה. אבל לקולא, כשנטעו אח"כ בקרקע, לכתח"י אין להקל, די ש לחוש שמא יבוא להקל אף כשהנקב אינו כנגד השרשים אלא מעליהם, ולכן למעשה אין להקל.

הנה כתב שלכתח"י אין להקל, אבל בנדון דידן שהוא בדיעבד, וברור לנו שהנקבים הם כנגד השרשים כראוי, אין להחמיר נגד רבינו חנאל ורוב הראשונים, מאחר שאין בנו כח להכריע בין ההרים. ולכאורה גם לכתחילה כך היא שורת הדין. ואכמ"ל.

צירוף נקבים

שיעור נקב מבואר ברמב"ם בהל' תרומות (פ"ה הט"ו): "וכמה יהיה בנקב, כדי שרש קטן והוא פחות מכזית". וכ"כ הרמב"ן והמאירי בשבת פרק המצניע (צ"ה ע"ב). שיעור זה כתבו האחרונים שהוא בין 2 ל 3 ס"מ בקוטר. והוסכם ע"י חכמי הדור האחרון שהוא 2.5 ס"מ, ראה שבט הלוי (ח"ח סי' רלב), ומנח"י (ח"ח סי' צב).

והנה א"כ בכל אחד מהנקבים אין שיעור מספיק, אבל אם נצרף את כל הנקבים יחד, יש שיעור די והותר, וצ"ל אם נקבים מצטרפים.

הגרש"ז אורבאך במנחת שלמה (ח"א רס"י ע) ובהסכמתו לספר הארץ ומצוותיה כתב ששתיל הנטוע בשקית פלסטיק שיש בה כמה נקבים קטנים, מסתבר שמפעפע ויונק יותר מעץ וחרס, וחשיב כמחובר. אבל הדגיש שכותב כן לא להלכה ולא למעשה. לעומת זאת בשו"ת מנחת יצחק (ח"ח סי' צב אות ב) כתב שאין לצרף כמה נקבים להקל באיסור ערלה, משום שהדבר שנוי במחלוקת הפוסקים אם נקבים מצטרפים, כמ"ש במנח"י (ח"ג סי' קמו).

ונברר מעט הענין, הגם שאי"צ כו"כ לנדו"ד כמו שיתבאר. במשנה במקואות (פ"ו מ"ה): "השידה והתיבה שבים אין מטבילין בהם אא"כ נקובים כשפופרת הנוד כו', ואם היה שק או קופה מטבילין בהם מפני שהמים מעורבין בהם". וכתב המרדכי בשם ראב"ה, מובא בבית יוסף יו"ד (סי' רא, עמ' רפז) שגם הבא לערב מקוה כשר בפסול כדי להכשירו, דתנן (מקואות ו, ז) "עירוב מקואות כשפופרת הנוד", נמי מצטרפי כמה נקבים לשיעור זה, ומ"ש בחגיגה (כב, א) מקוה שחלקו בסל וגרנותני, הטובל בו לא עלתה לו טבילה, הוא משום שכשחילק את המקוה אין באף אחד מהמקואות מ' סאה, ובכה"ג אפי' נקב כשפופרת הנוד לא מהני. וכן פסק מרן בשולחן ערוך שם (סע' נב). ע"ש.

והחכם צבי (סי' מ) הקשה כמה קושיות על ראב"ה. משום שבזמנו טרם נדפס תשו' ראב"ה, אבל אנו זכינו, ונדפסו לא מכבר ע"י ר"ד דבלצקי ושם (סי' תתקפט עמ' קצד - קצה) מבואר יישוב לכל קושיות החכ"צ, וכמו שהעיר שם הרב המהדיר. ע"ש. והמנח"י שכ"כ היה ברור לו שיש לחוש לדברי החכ"צ נגד הראב"ה והמרדכי ומרן ורמ"א, נתברר דליתא.

עוד הביא שם במנח"י את דברי הברכי יוסף (סי' רא אות יח) שכתב על מקוה שעשו בעיר ריווגו, בכלי נקוב בתחתיתו בהרבה נקבים דקים, שבצירופם היה כשפופרת הנוד, ונדפסו על זה ג' ספרים וכו' הללו אוסרים והללו מכשירין, ואין לי הספרים וכו' אבל נראה דפליג בפלוג' החכ"צ וכו'. ואמת גם לי אין פנאי כעת לעיין בספרים הנ"ל, כפה"נ מדברי הרב מהר"ם בן חביב בגינת ורדים ביו"ד (כלל ד סי' ד), שם הובא כל תוכן המו"מ בזה, והתרעם על מי שרצה לחלוק על הראב"ה וז"ל: וזה תימה גדולה איך עלה על דעתך לחלוק על מרן השלחן ערוך שפסק כהראב"ה וכו' ואדרבא נקב אחד יש חשש שיסתם וכו'. ע"ש.

עוד ראיתי בספר חזון נחום במקואות (פ"ו מ"ז) שכתב לדחות דברי ראב"ה, דשאני שק וקופה שכולו עשוי נקבים נקבים, משא"כ כשיש נקב א' או ב', דעשוי להיסתם ע"י צרורות וכו' חשוב כסתום כו', ע"ש. ולענ"ד אי משום הא לא איריא, ואינו כדאי לדחות דברי הפוסקים, משום ד"ל דאה"נ לא מיירי אלא מעירוב מקואות, במקום שאין חשש שיסתמו. וכבר רמזתי לעיל שהגו"ר דחה סברא זו בתוקף.

עכ"פ בנדו"ד נראה שכשם שצירוף נקבים משוי ליה חיבור, כך גם משוי ליה יניקה. וגם לדעת החכם צבי, רשת מחוררת דוגמת הבד (סרן שחור הנ"ל) המונח על הקרקע, הגם שאין בכל א' הנקבים שיעור מספיק, ברור עכ"פ שכיון שכל הרשת היא מחוררת אין להחשיבו כמצע מנותק, ומצטרפים כל הנקבים לשיעור.

אמנם צ"ע, דביר"ד ריש (סי' שעא) על מ"ש מרן: "אסור לכהן להיכנס תחת אהל המת וכו' אפי' לבית אחר או עליה הפתוחים לאותו בית בנקב שיש בו טפח על טפח". כתב הט"ז, אבל אם אינו נקוב במקום אחד אלא על ידי צירוף יש טפח, כגון סורג שיש בו נקבים קטנים הרבה, אין זה מביא את הטומא, והוא משנה באהלות פי"ג, הסירוגות מצטרפות לאלא מקדח דברי בית שמאי ובית הלל אומרים עד שיהיה כמלא מקדח במקום אחד. וכ"פ הרמב"ם הל' טו"מ פי"ד, דבעין דוקא נקב טפח במקום אחד וכו'. עכ"ד. עוד שם בס"ק י' הביא הט"ז דברי הדרישה שכתב שנקבים מצטרפים ותמה ע' דבריו מהמשנה הנ"ל. וכ"כ שם הש"ך כהט"ז. ולכאורה מפורש בזה דלא כהראב"ה הנ"ל. ולפלא שלא העירו מזה כלל. וצ"ע.

ואפשר לחלק קצת דלענין מחיצה דווקא אמרי' דכל דליכא פתח טפח לא בוקעת הטומאה ולא נצטרפי נקבים. אבל לענין עירוב מקואות דמוכח שהמים מחברים ומחברים יחד בשיעור הדרוש, אלא שאינו ע"י נקב אחד אלא ע"י כמה נקבים חשיב חיבור. ומסתבר שגם לענין יניקה יש לדמותו יותר למקוה מלמחיצה דטומאה. וצ"ע בזה. גם צ"ע בתשו' מרן באבקי"ר בנדון נקיבה כשפופרת הנוד דבסוף התשו' משמע שסובר שכמה נקבים לא מצטרפים לשיעור. ע"ש. ולכאור' הוא דלא כראב"ה שפסקו בש"ע. וצ"ע כעת. ועכ"פ בערלה פשוט לענ"ד שיש להקל בזה מכמה טעמים כמו שאכתוב.

ערלה בעציץ שאינו נקוב

ובלאו הכי בנדוד"ד יש להתיר מטעם נוסף. בירושלמי (ערלה פ"א ה"ב): "ר' יצחק בשם חלקיה הנוטע בעציץ שאינו נקוב חייב בערלה, ר' יוסי אומר מפני שהשרשים מפעפעין אותו, ר' יונה מפיק לישנא, כלי חרס עומד בפני השרשים". ופירש הר"ש (בחלה פ"ב מ"ב) מביאו הר"ש סיריליו בערלה שם, שר' יונה אינו חולק על ר' יוסי אלא אומר את אותם דברים בלשון אחר, וכי יש כח לעציץ חרס לעמוד בפני שרשי האילן? הרי חוזק יניקת האילן מפעפע ועובר גם דרך החרס. וכ"כ מרן בבית יוסף (ביר"ד סי' רצד) והגר"א בשנו"א בערלה שם.

והרמב"ם הל' מעשר שני (פ"י ה"ח) כתב: "הנוטע בעציץ שאינו נקוב חייב בערלה, אע"פ שאינו כארץ לזרעים ה"ה כארץ לאילנות". ומהר"י קורקוס שם כתב מקורו בירושלמי הנ"ל. ומפרש הרמ' כהר"ש וכו'.

הרמב"ם אינו מחלק בין עציץ של חרס לעציץ של עץ, אלא כותב בסתם שעציץ נקוב ה"ה כארץ לאילנות. אבל הרא"ש הל' ערלה (סי' ג') והטור ב"ד (סו"ס רצד) כתבו שדווקא עציץ של חרס שאינו נקוב נוהגת בו ערלה, אבל עציץ של עץ אם אינו נקוב פטור מערלה.

ומדברי מרן בב"י ובבדק הבית שם, שכתב שהרמב"ם חולק על הרא"ש, מבואר שס"ל שהרמב"ם אינו מחלק בכך משום שסובר שגם עציץ של עץ חייב בערלה אע"פ שאינו נקוב, וכ"כ הרדב"ז על הרמב"ם שם והגר"א בשנו"א ובהגהותיו לשר"ע יו"ד (סי' רצד ס"ק סד) שלדעת הרמב"ם בין עציץ של עץ ובין של חרס אע"פ שאינו נקוב חייב בערלה.

אבל המל"מ הל' ביכורים (פ"ב ה"ט) כתב שהרמב"ם ס"ל שסתם עציץ הוא של חרס, והאריך לתמוה ע"ד מרן. וכדבריו כתב הברכ"י (יו"ד סי' רצד אות יא ד"ה כרם). אבל רבים מהאחרונים יישבו קושיות המל"מ, וביניהם גם רבו של החיד"א בנחפה בכסף (ח"א יו"ד סי' ה') ובשו"ת בית דוד (טעביל סי' א') ועוד רבים, הבאתי דבריהם מאוצר התשובות.

ובשולחן ערוך (סי' רצד סעי' כו) פסק מרן כהרמב"ם, שהנוטע בעציץ שאינו נקוב חייב בערלה, ולא חילק בין חרס לעץ. אמנם ראיתי בשו"ת מנחת שלמה (ח"א סי' ע') שכתב שלא ברור שהשו"ע פוסק כהרמב"ם גם לקולא. ע"ש. ובמכ"ת, אין זה דרכו של מרן, דמילתא פסיקתא קאמר, [ראה כיע"ז ממש בברכי יוסף או"ח סי' קפ"ח אות י"ב]. ושו"ר שמהגרע"י שליט"א בתשובות שדה (גליון 16) כתב שמרן פסק כהרמב"ם גם לקולא וכו'. וכנראה שרומז לסתור ד' המנח"ש בזה.

וברור שלדעת הרמב"ם כיון שעציץ שאינו נקוב חייב בערלה, גם לקולא הכי הוי, כלומר שאם העבירו ושתל אותו במקום אחר בגוש, אינו צריך למנות לו שני ערלה מחדש. וזה פשוט. וא"כ לכאורה גם הנוטע בעציץ פלסטיק נמי נראה שכך הוא הדין.

ובתשובות שדה (גליון 16) מובא מכתב הוראות למשתלות מהגרע"י שליט"א שכתב שהגם שנראה שכלי פלסטיק לדעת הרמב"ם אי"צ נקיבה, עכ"פ מכיון שיש מחלוקת בדבר, דיח חולקים על הרמב"ם, וגם יש סוברים שכלי פלסטיק צריכים נקיבה, לכן לכתחילה ראוי לנקב את השקית (בקוטר 2 - 2.5 ס"מ). ע"ש. משמע שבדיעבד כנוד"ד מורה להתיר. ובהקדמת הגרש"ז אוירבך לספר הארץ ומצוותיה, נקט בפשיטות בדעת הרמב"ם שגם עציץ פלסטיק שאינו נקוב כלל אינו חייב בערלה מן התורה גם לקולא וראה גם מנחת שלמה (ח"ג סי' קנח, כ). ע"ש.

אמנם בשו"ת מנחת יצחק (ח"ח סוף סי' צב) כתב שלא ברור לו הגדר של כלי פלסטיק, ולהר"ש שכתב שהטעם משום פעפוע היניקה דרך הגפנות, ולא שייך טעם זה בכלי פלסטיק, דשיעי ולא בלעי. ע"ש. ובספר במשפטי ארץ ערלה (עמ' 44) כתבו שגם הגר"ש אלישיב דעתו כן, שכיון שאין אנו בקיאים ביניקה שדברו עליה חז"ל מה היא, אין לנו לקבוע דינם של חומרים שלא דנו בהם הראשונים, ויש להחמיר מספק ולהחשיבם לנקובים ולא נקובים [לחומרא כאן וכאן]. גם בתשובתו שנדפסה שם (עמ' 134) כתב הגר"ש אלישיב שעציץ המונח על גבי רצפת פי. וי. סי. דינו כעציץ שאינו נקוב. והגר"נ קרליץ, מובא שם, דעתו שכיון שפלסטיק הוא חומר חלק ואינו מעביר לחות יש להחשיבו לאינו נקוב גם לקולא.

אברא דהר"ש מפרש שהפעפוע האמור בירושלמי הנ"ל משמעותו פעפוע היניקה, שכח השרשים לשאוב כח מהאדמה גם דרך דפנות העציץ. אבל בגר"א (סי' רצד ס"ק סד) משמע שמפרש כפשוטו, שכח השרשים של האילן גדול וחזק, ומנקב את דפנות הכלי, בין בכלי חרס ובין בכלי עץ. וכ"כ החזון איש ערלה (סי' יא ס"ק ז) והמנחת שלמה (ח"א סי' ע) בדעת הרמב"ם. ע"ש. וע"ע במל"מ (הל' ביכורים פ"ב ה"ט) שכתב שהטעם של הרמב"ם הוא משום שכיון שסופם של השרשים לבקוע את העציץ, לכן כבר מעתה יש לדון אותו כנקוב. וכ"כ בשו"ת בית דוד לגר"ד מטעביל (סי' א).

זאת ועוד, דחזינא ליה להמל"מ בהל' ביכורים (פ"ב סוף ה"ט) שכתב: "ודע דכלי גללים וכלי אדמה אף שאינם נקובים, דינם כנקובים, דהכי תנן בעוקצין (פ"ב מ"י) דכלי גללים וכלי אדמה שהשרשים יכולים לצאת בהם, אינם מכשירין. וכן מבואר ברמב"ם הל' ט"א (פ"ב ה"א). ונראה שיש ללמוד מזה גם לענין תרומות ודכוותיה, דשזין הם בדינם". ע"ש. ואם בכלי אדמה כתב כן, כל שכן בנדון דידן, דודאי וודאי סופם של השרשים לפעפע דרך החורים הללו.

ויש להוסיף עוד דהנה בשבת (צה,א) דעת רבי שמעון שהתולש נקוב פטור לפי שאינו נחשב למחובר. ובגמ' מסיק אב"י שאם ניקב העציץ למטה גם רבי שמעון מודה שבטל ממנו שם כלי והתולש ממנו חייב. ע"ש. וכתב רבינו חננאל שם (בש"ס וילנא נדפס להלן צז,א): "פי' הכי אמר אב"י, מודה רבי שמעון שאם ניקב בארעיתו או קרוב לארעיתו, במקום שלא נשאר בו כדי לקבל רביעית, דכיון דלית ביה כדי לקבל רביעית בטל מתורת כלי, דכי מנקיב עציץ בההוא דוכתא ודאי שרשי הזרעים שיש בו מגיעין לארץ והרי הן כזרועין בארץ" וכו'. ע"ש. מבואר בדבריו שגם לרבי שמעון שמחמיר (ולא קימ"ל כוותיה) אם העציץ בטל מתורת כלי, שאינו מחזיק רביעית, סופם של הזרעים לנקוב את העציץ ולחדור לקרקע ויש לדון את העציץ כמחובר כבר עתה.

[עוד משמע לי מדברי רבינו חננאל ז"ל דלא בעינן שיעור בעציץ נקוב כמוצא זית אלא כשהנקב נמצא בצדו של העציץ אבל אם הוא נקוב בתחתית העציץ ואינו כונס

רביעית בטל ממנו שם כלי ובנקב כל שהוא סג'. ועי' בחי' הריטב"א הוצ' מוסד הרב קוק בסוגיין דשבת].

ולפי"ז לענ"ד בנדון דידן לכו"ע, גם להרא"ש הנ"ל, יש לדון את השקית כנקובה, שלא כדמשמע מדברי המנח"י והרבנים הנ"ל להחמיר בפלסטיק יותר מבחרס וכו', דאמנם פלסטיק מוגדר כשיע ולא בלע, מאידך פלסטיק הוא חומר שקל מאוד להינקב על ידי השרשים הרבה יותר מחרס ועץ, ובפרט בנדון דידן שיש בשקית נקבים רבים קטנים מכשיעור, וחלק מהנקבים הם סמוכים לתחתית השקית, באופן שברור שבטל ממנה שם כלי, כיוון שאינה מחזקת רביעית. וכיון שהדבר ברור והמציאות מראה כך, שהשרשים בוקעים את השקית וחודרים לאדמה במשך הזמן, ודאי יש לדון את השקית הזו כמחוברת לקרקע. [וכמדומני שבזה גם המנח"י והרבנים הנ"ל יודו, וכנראה לא אסרו אלא בשקית ניילון אטומה לגמרי]. ועכ"פ בדיעבד במקום הפסד מרובה לענ"ד הקלושה אין לאסור בזה מכל הטעמים הנ"ל.

ולכן גם הבד הפרוס על הקרקע אינו נחשב למצע מנתק, כיון שאנו רואים שצומחים ועולים מהקרקע עשבים ועוברים דרך הבד, ואין הבד הזה נחשב לכלי כלל וכלל. ואם כן ברור שבד זה גם אינו עומד בפני השרשים ואינו מעקב בעדם מלחדור לקרקע ואין להחשיבו למצע מנתק בין העציץ לבין הקרקע כלל. ולא יתכן שבד זה יהיה דינו יותר חמור מעציץ אפי' של חרס, שהרי אם נשפוך על הבד מים, הרי הם יעברו לצד השני מיד, וא"כ לא יתכן שהיניקה שלו תהיה פחותה מעציץ של חרס.

ומטעם זה לענ"ד גם פשוט שבערלה יש לצרף נקבים לשיעור נקיבה, בין אם נפרש שעציץ של חרס חייב משום שהוא יונק דרך הדפנות, ובין אם נפרש משום שסופו לבקוע את העציץ;

אם נפרש שעציץ שאינו נקוב חייב בערלה משום שיונק דרך הדפנות, א"כ מוכח שנקבים מצטרפים לשיעור נקיבה, שהרי מדובא על עציץ שאינו נקוב אלא שהדפנות סופגות ויונקות. א"כ מוכח שאפי' אם אין נקב שלם גלוי אלא צירוף נקבים יש לו דין של נקוב, כיון שיונק מכולם, דומיא דיניקה דרך הדפנות. ואם נפרש שעציץ שאינו נקוב חייב בערלה משום שסוף השרשים לבקוע את העציץ, א"כ כל שכן בעציץ שעשוי משקית ניילון דק ודאי שסוף השרשים לבקוע אותו הרבה יותר מהר מעציץ של חרס או עץ. סוף דבר פשוט לענ"ד כביעתא בכותחא שעציצים אלו אין צורך למנות להם שנות ערלה מחדש. וכמובן צריך להעביר אותם לשדה קבע בפיקוח של משגיח שיראה שהעברה והשתילה צתבצעים בגוש כראוי.

הרב אהרן בוארון שליט"א

מעה"ק ירושלים ת"ו

הפרשת תרומות ומעשרות על ידי שליח

[המשך מגליון 38]

דין ת"ח המפריש לע"ה תרו"מ מפירותיו (ודין "תעודת כשרות" לחנויות)

יב. הנה עד כאן דיברנו בענין אדם ע"ה שאינו מבין כלום בעניני תרו"מ, והוא מפריש בעצמו את התרו"מ ואומר את הנוסח ללא הבנה, בזה אמרנו שאין הפרשתו כלום (אם לא בנוסח המקוצר שהצענו). ואולם נ' ברור שאדם שאינו מבין בעניני ההפרשות רשאי וצריך הוא לבקש מאדם אחר שמבין בעניני ההפרשות שיפריש לו תרו"מ מפירותיו. וגם נ' ברור שבכה"ג אותו שמפריש עבורו תרו"מ אינו צריך ללמד את הע"ה ולהסביר לו כלום מעניני ההפרשות, אלא די בכך שבעל הפירות ממנה אותו שליח שיפריש עבורו תרו"מ, ועי"ז הוא יכול להפריש עבורו ללא שום תנאי נוסף. וכן המנהג היום בועדות הכשרות ליתן "הכשרים" לבעלי חנויות של פירות וירקות, והמשגיח כשרות מפריש עבורו תרו"מ, ולא שמענו שמלמדים את בעל החנות מה הם עניני ההפרשות, וגם ישנם רבים מעמי הארץ שקשה מאד ללמדם ענינים אלו אפילו באופן כללי, ולא שמענו שנמנעו מליתן תעודת כשרות לאיש אשר אלה לו. ואמנם הבאנו לעיל שהגרש"ז אויערבך זלה"ה הצריך לעיכובא ללמד את בעל החנות מה הם עניני ההפרשות, שמקנים עשר אחוז מהפירות ללויים, ועוד עשר אחוז לעניים, וכו'. מ"מ הנה טעמו ונמוקו עמו ז"ל משום דס"ל שצריך המפריש תרו"מ להתכוין להוציא מרשותו את הפירות המופרשים, לכן כתב שאם בעל הפירות לא מבין בעניני ההפרשות וממילא אינו מתכוין לזה, וכן אינו ממנה את המשגיח לעשות זאת, ממילא לשיטתו אין ההפרשה חלה. ואולם לעיל בעזהש"ת כתבנו להוכיח דגם אם אינו מתכוין לזה אתי שפיר, ולפי"ז פשוט שאין מעכב כלל מה שאין בעה"ב ממנה את המשגיח כשרות להקנות משהו. וזה ברור לפי הנ"ל. ואמנם גם אנו הכרחנו לעיל תל"ת שאדם שאינו מבין כלום בעניני ההפרשות אינו יכול להפריש תרו"מ, והוא מטעם שאינו מתכוין כלל לעשות משהו בכלל הפירות חוץ מהמעט שהוא מחזיק בידו, והרי גם בנ"ד שבעל החנות ממנה שליח את המשגיח כשרות להפריש לו תרו"מ אינו מבין ומתכוין כלל לשום הפרשה אלא הוא רק יודע שהמשגיח כשרות מוציא מהפירות מעט יותר מאחד ממאה (+1%) ואומר איזה נוסח, מ"מ בכה"ג נ' ברור דמהני, כי השליחות שבעל הפירות ממנה את המשגיח כשרות היא לתקן את הפירות באופן הנדרש ע"פ ההלכה, ולא צריך להיות איכפת ליה כלל איך מועילה ההפרשה ומה מהותה ועניניה. אלא הוא צריך רק למנות את המשגיח

כשרות שיעשר לו את פירותיו כנדרש בהלכה. ותו לא מידי. ואז כל מה שעושה המשגיח כשרות בהפרשותיו הוא עושה מכחו של בעל הבית, והרי הן חלות כדת וכהלכה.

יג. וענין זה גם מפורש בפוסקים, שאדם יכול להסכים ולהתחייב בדברים הסתומים בעיניו שאינו יודע מהותן ועניניהם כלל, אלא שסומך על ידיעת אדם אחר, ויש לזה ראיות ברורות ופשוטות לענ"ד. דמלבד שיש לזה ראיה מההיא דטבעת שאולה שהבאנו לעיל (אות ו-ז). גם יש לזה ראיה ממש"כ בשו"ת הרשב"א ח"א (סי' תתקפה), שם דן בענין אדם שחתם על שטר התחייבות שכתוב בלשון זרה שאינו מבינה, וכעת מתנער מהתחייבותו בטענה שלא הבין את הכתוב בשטר, והשיב הרשב"א שאין שומעין לו. וטעם הדבר מצד שחזקת הדבר שקודם שחתם על השטר ביארו לו העדים מהו תוכן השטר. ואף את"ל שלא ביארו לו כלום, מ"מ מאחר שהוא חתם על השטר הרי הוא התחייב בכל מה שיכתבו בו בעינים עצומות אף בלא לדעת כלום מתוכנו. וזה תופס. וע"ש. והובא בב"י חו"מ (סי' סח דקל"ג סע"א). וכן הסכים לזה הרמ"א שם בדרכי משה (אות ד) ובהגה (ס"ב). וכ"כ הרשב"א עוד בשו"ת המיוחסות ח"ז (סי' עז) בתוספת ביאור, וזל"ק: שכל הסומך על נאמנות של אחרים הוא גומר בדעתו להתחייב בכל מה שיאמר מי שהאמין על עצמו. וע"ש. וכן הובאה תשובה זו בקצרה בב"י להלן (סס"י סט). וע"ע בב"י חו"מ (סימן סא דק"ח ע"א) שהביא שכתב בשו"ת הריב"ש (סימן תפ) שמדקדקין לשון השטר ודנין על פי אותו דקדוק, ולא אמרינן האי גברא לא גמיר כולי האי, והיה סבור שהדין היה בענין כך, ומפני כן כתב אותו לשון. והביא ראיות לדבר. ע"כ. וכן פסק מרן הש"ע להלכה שם (סעיף טו). וכן הרמ"א בהגה לעיל מיניה (סי"ג). הנה מפורש לפנינו שאדם יכול לסמוך ולהתחייב על החלטות והבנות אדם אחר למרות שהוא עצמו אינו מודע כלל למה שעושה אותו אדם.

יד. ואמנם ראיתי להגאון ר' יצחק אלפנדארי בתשובתו הנדפסת בשו"ת מוצל מאש (סי' ט) שהקשה על תשובת הרשב"א הנ"ל מדברי הרשב"א בתשובה אחרת בח"א (סי' תרכט) באדם ע"ה שבא לגרש את אשתו ואינו רוצה לשלם הכתובה כי טוען שבשעה שהתחתן וחתם על הכתובה הוא לא הבין מה מתחייב בכתובה. וכתב השואל כי שאלו את פי הרב רבי מאיר ז"ל והשיב דשומעין לו. והרשב"א השיב דאין שומעין לו, כי חזקה שהעידו העדים תחילה בעל פה (על תוכן הכתובה בפניו) ועל פיו הם חתמו. ואם אין אתה אומר כן לא הנחת חיוב לעמי הארץ ולא על הנשים, דכולן יטענו כן, ואין אלו אלא דברי תימה. אבל מה אעשה שכבר הורה זקן יושב בישיבה חכם עם איש שיבה. עכ"ל. (והובא בב"י אה"ע (סס"י סו) והכריע מרן דהלכה כהרשב"א בזה. ע"ש. וכן בב"י חו"מ (סי' סא דק"ח ע"א) הביא מרן הב"י את מחלוקת מהר"ם והרשב"א בקיצור. ופסק בש"ע (סי"ג) כהרשב"א. וכ"פ הרמ"א באה"ע שם בהגה בסוף

הסימן. אמנם מצויין אצלי שיש לעיין בזה משו"ת הגאונים קורנל (סימן ע). ואין לי פנאי לזה כעת). והקשה הגר"י אלפנדארי דמלבד שבתשובת הרשב"א הנ"ל לענין מי שחתם על שטר שאינו יודע לקרותו וכו', נראה שחלק על מהר"ם להלכה ולמעשה ולא נשא לו פנים ואילו כאן נשא לו פנים, ומאי שנא. עוד קשה מזה, דבתשובת הרשב"א הנ"ל בענין הטוען שלא הבין מה מתחייב כשחתם בשטר התחייבות, משמע מדברי הרשב"א דאף דחתם סתם ללא שהסבירו לו כלום מחייבין ליה משום דודאי סמך על כל הכתוב בשטר ללא לידע את תכנו, ואילו הכא בתשובה דכתובה לא חייבו הרשב"א אלא מן הטעם דאמרינן דודאי העדים אמרו לו בע"פ את תוכן הכתובה ועל פיו חתמו מדעתו. ע"כ.

הנה לענ"ד אפשר ליישב זאת בכמה אופנים:

חדא י"ל דהתשובה דמי שחתם על שטר שכתוב בשפה שאינו מבינה, שהכריע הרשב"א דלא כמהר"ם כתבה הרשב"א באחרונה, ועל כן היא העיקר. ובפרט לפי מש"כ הב"י באה"ע (שם). ע"ש. ונתיישבו בזה ב' הקושיות. והבן.

א"נ י"ל בענין הקושיא הראשונה דלענין דינא דעת הרשב"א לחלוק להדיא על מהר"ם, אך בהוא עובדא שכבר שאלו את מהר"ם והורה הלכה למעשה, לא רצה הרשב"א לכתוב תשובה הלכה למעשה נגד דברי מהר"ם, הן מפני הכבוד, והן שלא לגרום למחלוקות בישראל. וכן ראיתי כעת בשו"ת יביע אומר ח"ג (חאה"ע סימן יג אות ד) שכ' בזה"ל: ובאמת דמש"כ הרשב"א בסוף דבריו, ומה אעשה שכבר הורה זקן וכו'. אינו משום שחזר בו מסברתו הראשונה, כמ"ש בשו"ת דבר משה אמאיליו ח"ב (סימן סט), אלא שמאחר שהורה זקן לא רצה הרשב"א לאהדורי עובדא, אבל לעולם עודנו עומד בסברתו. וכדמוכח להדיא בב"י חו"מ (סימן סא מחודש טז) שכתב וז"ל: וכתב עוד הרשב"א בתשובה (סימן תרכט) על מי שטען וכו', ושאלו להרמ"ה והשיב ששומעין לו. והוא ז"ל השיב שאין שומעין לו. עכ"ל (הב"י). אלמא שלא היתה בזה שום חזרה מדעתו הראשונה. עכ"ל מרן היביע אומר שליט"א.

ובאשר לקושיא הב' עוד י"ל דעד כאן לא קאמר הרשב"א דאדם יכול להתחייב על הכתוב בשטר וכיוצ"ב ללא לדעת פרטי הענין אלא בכאן שחתם על שטר שעל"פ יודע הוא שהוא מתחייב במשהו, בזה כ' הרשב"א דמהניא חתימתו לחייבו בכל הכתוב בשטר, דאמרינן דאדם זה חייב עצמו בסתם על כל הכתוב בשטר ללא לדעת הפרטים. משא"כ באותו ע"ה שטען שלא הבין מה שכתוב בכתובה הרי אם נאמין לו שבאמת הוא לא ידע, תו לא מצינן למימר שהוא התחייב בסתם על כל הכתוב בשטר הכתובה, שהרי הוא כלל לא ידע שהוא מתחייב באיזה דבר בכתובה. לכן לא חייבו הרשב"א בכה"ג אלא משום דלא מאמינים לו כלל, ואמרינן דחזקה שהעדים כן הסבירו לו מה כתוב בכתובה. (אלא שיש להעיר על תירוץ זה ממש"כ בשו"ת מנחת

שלמה ח"א (ס' נג אות א ד"ה וכיון). וכן בס' דרך אמונה (ספ"ג מתרומות בציון ההלכה אות תנח). יער"ש).

וא"נ י"ל בתירוץ הקושיא הב', וזה נראה עיקר, דהרי מבואר בתשובת הרשב"א שאף שאפשר לחייב אדם ע"פ התחייבותו באופן סתמי על כל הכתוב בשטר, מ"מ כל שאפשר לחייבו בלא זה, אלא על פי הוכחה שאינו נכון כלל עצם אומרו שלא הבין במה התחייב אלא באמת הוא כן הבין את תוכן השטר, הא עדיפא. ע"ש. וזה דבר פשוט מאד גם בסברא. אשר על כן בההוא עובדא דאותו ע"ה שאמר שלא הבין את הכתוב בכתובה, מאחר שההגיון מחייב שאין זה נכון אלא הוא כן ידע והבין מה משמעות הכתובה, וכמ"ש הרשב"א שם שזה "חזקה", לכן חייבו הרשב"א משום חזקה זו שהוא כן ידע והבין את הכתוב בכתובה. ובאמת אה"נ גם אם יבואו עדים ויעידו שאדם זה לא שמע ולא ידע כלום מימיו מענין מהות הכתובה, גם בכה"ג נחייבו, ובכה"ג נחייבו מן הטעם הנז' שחתימתו על הכתובה הינה התחייבות על הכתוב בה גם ללא הבנה כראוי (כי עכ"פ ברור כשמש שאפילו האדם הע"ה הגדול ביותר יודע שיש פה איזו התחייבות. וז"נ ברור).

סוף דבר נלע"ד ברור שלהלכה תופסים שאדם שמתחייב על דבר שאינו יודע פרטיו אלא הוא סומך על הבנת ועל דברי אחר, ה"ז התחייבות גמורה לכל דבר ותופסת כדין. וכן תפסו האחרונים נושאי כלי הש"ע כולם שיש לחייב אדם בממון על פי סברא זו. פוק חזי. וכן ראיתי שהעלה לדינא בשו"ת יביע אומר ח"ג הנ"ל. ושאין המוחזק יכול לומר קים לי נגד זה, כיון שאין אומרים קים לי נגד הוראות מרן הש"ע. ע"ש. וזה ברור.¹⁶ וכן יש ללמוד ממש"כ בשו"ת אור לציון ח"א (חיר"ד סי' כד). ע"ש.

¹⁶ הערת הכותב: אך זאת אעיר, על מש"כ מרן שליט"א ביביע אומר שם בסו"ד ז"ל: והנה בס' ישרי לב שם (ע' ביבי"א לעיל) הבין שמהר"ם שהזכיר הרשב"א כאן, הוא מהר"ם בר ברוך, וציין למש"כ בתשו' מיימוני (סימן ג). אולם בב"י (חו"מ סימן סא) כתב שהוא הרמ"ה. ודו"ק. עכ"ל היבי"א. ולענ"ד אפשר ליישב דברי הישרי לב, וסבורני שכן צריך להגיה גם בב"י. דהרי הרמ"ה הוא רבינו מאיר הלוי אבואלעפיה בעל היד רמ"ה על הש"ס. והרי הוא היה כעין רבו של רבינו הרמב"ן. וכמו שמשקף ממה שהביא בשטמ"ק בכתובות (יח., דצ"א ע"ג) שנחלקו הרמב"ן והר"ש מן ההר בענין מסויים. ושלו דבריהם אל הרמ"ה שיכריע ביניהם. וראה עוד באותו ענין בחי' הרמב"ן לב"ב (לג:) שכתב, שאלתי לרב ר"מ נשיא נשיאי הלוי וכו'. זה השיב הנשיא הגדול. ש"י מד"ן. עכ"ל. והובא בקיצור בר"ן בכתובות שם (ו. ברי"ף). וראה בהקדמת בעל מנחת שי על התורה (עמוד יג), שהביא דברי הרמב"ן הללו, להראות גודל מעלת רבינו הרמ"ה. ועע"ש מה שהפליג בשבחו. וכן מצאנו להמאירי בספר מגן אבות (ענין א) שכתב שהרמב"ן שינה מנהג ע"פ מה ששאל להרמ"ה והשיבו. ובחי' הרמב"ן לברכות (כב:) כתב, הוצרכתי לשאול מן הרב ר"מ הלוי וכו'. ע"ש. וכן בשו"ת הרשב"ש (סימן תלח) הביא שהרמב"ן שאל שאלה מן הרמ"ה. והנה ידוע שהרשב"א הוא תלמיד הרמב"ן. ומצאנו במשמרת הבית שמתווכח עם הרא"ה מה אמר רבם הרמב"ן כשלמדו אצלו בישיבה. ולכן רחוק הוא לענ"ד שהמעשה שבשו"ת הרשב"א דעסקין ביה היה עם הרמ"ה הלוי, אשר הוא היה כרביה דרביה דהרשב"א. אלא יותר קרוב שהיה זה מהר"ם בר ברוך שהוא היה רביה דהרא"ש, שהיה בדור אחד עם הרשב"א, מעט אחריו. וסברא היא דרביה דהרא"ש הוה קשיש מן הרשב"א. ואריך.

ודוק. וראיתי כעת מ"ש בשו"ת דבר יהושע אהרנברג ח"ג (חאה"ע סימן כג, ד"ה אבל) בדעת הרשב"א. וי"ל ע"ד.

טו. וכן מצאנו בתלמוד שאדם שלא יודע להפריש תרומה נותן לאדם אחר שיודע להפריש שהוא יפריש לו תרומה מפירותיו. והוא בכתובות (עב.) דתנן והתם, ואלו יוצאות שלא בכתובה, העוברת על דת משה ויהודית, ואיזו היא דת משה, מאכילתו שאינו מעושר וכו'. ובגמ' שם הקשו היכי דמי שאשתו האכילתו דבר שאינו מעושר, דאם הוא יודע שדבר זה אינו מעושר אז עליו לפרוש מלאוכלו למרות שאשתו אומרת לו שזה כן מעושר, ואם בשעה שאכל הוא לא ידע שהאוכל לא מעושר א"כ כעת איך הוא פתאום יודע שהאוכל שאכל היה בלתי מעושר, ותרצו שכך היה המעשה, שהיא אמרה לו שפלוני כהן תיקן (ע"ש) לי את הכרי, ואכל הבעל על סמך דבריה, ואח"כ שאל הבעל את אותו אדם שאשתו אמרה שהוא הפריש לה תרומה, והוא אמר לו שלא היו דברים מעולם והוא לא הפריש תרומה לאשתו, בכה"ג נקראת האשה עוברת על דת משה, ובעלה מגרשה ואינו נותן לה כתובתה. ע"כ. הנה לפנינו מפורש בגמ' שאדם שאינו יודע להפריש תרומה יכול לבקש מאדם שכן יודע להפריש שיפריש לו מפירותיו תרומה. ואמנם אין מזה שום קושיא על הגרש"ז אויערבך ז"ל, דהוא ז"ל יאמר דמיירי שהאשה (או עכ"פ בעלה) יודעים שבהפרשת תרומה נעשים עשר או עשרים אחוז מהפירות ממון של אחרים, ובפרט שבזמננו היו נוהגים כולם ליתן בפועל את התרומות ומעשרות לכהנים הלויים והעניים, ובודאי שבזמננו נעשים גם ע"ה ונשים מידע הו' ידעי שע"י הפרשת תרומה חלק מהפירות נעשים ממון אחרים, וגמרי ומקנו בלב שלם. אכן לפי דברינו א"ש בריוח טפי, דמצינן להעמיד הסוגיא בכל גווני, אפילו באנשים שאינם יודעים שום דבר בעניני ההפרשות. דלפי דברינו הנ"ל הרי הוכחנו שגם אדם שאינו מבין כלום בעניני ההפרשות יכול וצריך הוא ליתן לאדם אחר שמבין בזה שהוא יפריש לו מפירותיו תרומה. ואותו שמפריש אינו צריך להסביר לבעל הפירות כלום על ענין ההפרשות.

טז. וכבר הורו כן במפורש שני גדולי הדור הקודם הלא הם הגאון החזון איש והגאון רבי צבי פסח פראנק זיע"א. דידוע שהחזו"א (דמאי סי' טו אות ו) חידש להקל שאדם שנמצא בדרך ואין בידו נוסח הפרשת תרומה, ואינו יודע הנוסח בע"פ, רשאי להפריש מעט יותר מא' ממאה, ויאמר שיחולו כל ההפרשות כמו שכתוב בנוסח. ע"ש. ובמקום אחר כתבנו בסוגיא זו באורך בס"ד. ואכ"מ. ועינא דשפיר חזי שהניף ידו שנית בחזו"א ערלה (סי' יד אות ד, ובדפו"ח הועתק בחזו"א דמאי שם) להוסיף ראיות להיתרו המחודש הנ"ל, וראיה אחרונה הביא מדין ע"ה שמבקש מת"ח שיפריש לו מפירותיו תרומה, וזו לשון קדשו: וכן ע"ה שאמר לחבר שיתקן לו את כריו, הולך החבר ותורם ומעשר כדין, ואין צריך החבר לבאר לפני הע"ה מה שעושה אלא כל שסמך המשלח דעתו על מעשה השליח, חשיב שליחות, אף שנעלם ממנו הפרטים

של הדבר. וריצוי לדבר סתום הוי ריצוי ואין ידיעת הפרטים מעכבת, וכן הדין בכל מכירות והקנאות. ע"כ. הנה מפורש כדכתיבנא בעניותין שא"צ לפרש לע"ה המשלח שום דבר. והגאון מהרצ"פ פראנק ז"ל בשו"ת הר צבי ח"א מזרעים (סי' מח) אמנם האריך לחלוק על החזו"א בהיתרו המחודש הנ"ל, מ"מ בדין ע"ה שמבקש מחבר שיפריש לו, אודויי קמודי ליה, שכ' בזה"ל: ע' מה שהוסיף בחזו"א ערלה, ועיי"ש דמדמי לה לע"ה שאמר לחבר לתקן לו את כריו, דהחבר הולך ותורם ואינו צריך לבאר לפני הע"ה וכו'. ואין לזה דמיון, שאם ממנה שליח הרי הפרשת השליח כמותו, משא"כ בנ"ד שהוא עצמו המפריש ואינו יודע כלום. ע"כ. הנה מפורש לפנינו ששני גאוני הדור שלפנינו תפסו בפשיטות שאין שום פקפוק בהפרשת תרומ"מ שמפריש ת"ח לע"ה מפירותיו, ושאין שום צורך שהת"ח יבאר לע"ה מהות ועניני ההפרשות. ויש לסייע דב"ק שכדבריהם כן מבואר להדיא מדברי גאון ירושלים מהר"ם נ' חביב בס' תוספת יוה"כ (יומא פג. ד"ה ולפי) בדעת הר"ן שם. ע"ש. והובא בשו"ת אבני ברזל ח"א (סי' קטז). לכן נלע"ד שאין שום פקפוק בהפרשת תרומ"מ שמפרישים בחנויות ע"י משגיחי כשרות יר"ש הבקיאים כהוגן בהלכות תרומ"מ הנדרשות להם. ובמקום אחר הארכנו על ענין ההפרשה בחנויות בכל חלקי הבונה והסותר, והעלינו שאין מקום לפקפק על הפרשה זו, וכמו שהורו גדולי ישראל אשר בארץ החיים זלה"ה ואשר עמנו חיים עד העולם. הנלע"ד כ' וצו"י יצילנו משגיאות ומתורתו יראנו נפלאות. אכ"ר.

בסיכום:

א. המפריש תרומות ומעשרות צריך להתבונן במה שאומר, ולכן לא יתעסק אז בשום דבר שיסיח דעתו מההפרשה. ובפרט חייב המפריש להתכוין שהתרומות והמעשרות יתקיימו גם בפירות שהוציא מהסל (+1%) וגם בשאר הפירות שנשארו בסל. (ואסור לדבר באמצע קריאת נוסח ההפרשה).

ב. אדם שהפריש (+1%) וקרא את נוסח ההפרשה ולא התכוין שיתקיימו התרומות ומעשרות כנזכר (וכל שכן אם אינו מבין כלל את משמעות נוסח ההפרשה) אין הפרשתו מועלת אף שקרא את הנוסח במלואו, וצריך לחזור ולעשר פירות אלו כדין (אך ללא ברכה). וכמו שכתבו הפוסקים לענין האומר את נוסח "כל חמירא" בערב פסח ללא הבנה או ללא כונה, שלא עשה כלום.

ג. ולכן אדם כזה שרוצה להפריש תרומות ומעשרות מפירותיו יעשה באחד משתי האופנים דלהלן: או שיפריש ויאמר את נוסח ההפרשה שנכתוב בהמשך. או שיבקש מאדם אחר שיודע להפריש שהוא יפריש לו מפירותיו כהלכה. (וזה עדיף מהאופן הראשון).

ד. המפריש תרומות ומעשרות לאדם שאינו יודע להפריש בעצמו אינו צריך ללמדו ולהסביר לו כיצד ואיך מתקיימות ההפרשות, אלא מפריש בסתם, ואין בזה שום פקפוק.

ה. אדם שאינו מבין בעניני המעשרות וברצונו להפריש בעצמו, יוציא מעט יותר מאחד ממאה מהפירות (+1%), (אם הפירות טבל ודאי, תחילה יברך), ואח"כ יאמר:

"כל התרומות והמעשרות שצריך להפריש בין בפירות שהוצאתי מהשקית (+1%) ובין בשאר הפירות שנשארו בשקית, הכל יהיה כמו שכתוב בנוסח הפרשת תרומות ומעשרות שברשותי".

וראוי ללמד דבר זה לאנשים שאינם מבינים את נוסח ההפרשה הרגיל, שיכולים הם להפריש באופן הנזכר, שיפרישו (+1%) ויאמרו את הנוסח הקצר הנזכר אם הם מבינים אותו (ויסדרו להם ענין מטבע לפדיון מעשר שני. ויש לזה כמה דרכים). אבל אין די לומר בנוסח ההפרשה המקוצר הנפוץ (ונתבאר במקומו). ומי שיכול לומר את נוסח ההפרשה הרגיל בהבנה, ראוי שיעשה כן ולא יסמוך על הנוסח המקוצר.

ו. אסור בהחלט לשנות שום פרט בנוסח ההפרשה אא"כ ע"פ הוראת רב פוסק הלכה. ואם שינה מדעתו באיזה פרט, לא יאכל מהפירות עד שיעשה שאלת חכם.